

**1982 ANAYASASINDAKİ DEĞİŞİKLİKLERİN TÜRKİYE'NİN
DEMOKRATİKLEŞMESİ AÇISINDAN ANALİZİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Aysun ACAR

Kütahya - 2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**1982 ANAYASASINDAKİ DEĞİŞİKLİKLERİN TÜRKİYE’NİN
DEMOKRATİKLEŞMESİ AÇISINDAN ANALİZİ**

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Eray ACAR

Hazırlayan:
Aysun ACAR

Kütahya - 2019

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim/Anasanat Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Dr. Öğr. Üyesi Eray ACAR(Danışman)

(İmza)

Üye.....

Dr. Öğr. Üyesi Selami ERDOĞAN

(İmza)

Üye.....

Dr. Öğr. Üyesi Altan Fahri GÜLERCİ

(İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “1982 Anayasasındaki Değişikliklerin Türkiye’nin Demokratikleşmesi Açısından Analizi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

...../...../2019

Aysun ACAR

Özgeçmiş

Aysun ACAR 24 Aralık 1994 tarihinde Üsküdar'da dünyaya geldi. İlköğrenimini İstanbul'da, ortaöğrenimini Yalova'da tamamladı. Üniversite eğitimini Dumlupınar Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde 2016 yılında tamamlayıp aynı yıl yüksek lisansa başladı.

ÖZET

1982 ANAYASASINDAKİ DEĞİŞİKLİKLERİN TÜRKİYE’NİN DEMOKRATİKLEŞMESİ AÇISINDAN ANALİZİ

ACAR, Aysun

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Eray ACAR

Haziran, 2019, 69 sayfa

Demokratik devlet, adalet ilkesine bağlı, halkın iradesi ile kurulan ve işleyen, temel hak ve özgürlükleri her türlü saldırıya karşı koruyan, bütün işlemlerini yargı denetimi altında tutan, mahkemeleri bağımsız ve tarafsız olan devlettir. Demokratik devlet, siyasi iktidarın sınırlanmasına hizmet eden bir ilke olup keyfi gücün yarattığı tehlikeyi asgariye indirmek amacı taşımaktadır. Demokratik devletin temelini insan hakları ve adalet oluşturur. 1982 anayasası hazırlandıktan sonra günümüze kadar 19 kez değişikliğe uğramıştır. Bu, anayasanın yeniden yazılması kadar önemli bir etkiye sahiptir. Bu tezimde 1982 anayasasının hazırlanıp kabul edilme süreci ile başlayıp, 1982 anayasasının hangi maddelerinde değişiklik yapıldı, bir değişikliğe gerek var mıydı, yapılan değişiklikler demokratik hukuk devleti ilkelerine uygun mu gibi sorulara cevap aradım. Cumhuriyet döneminden günümüze kadar anayasada demokrasi anlamında yapılan değişiklikler dönemler halinde ele alınmıştır. Özellikle 1982 Anayasasından günümüze kadar yapılan değişiklikler incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın ana konusu demokratik devlet ilkesinin 1982 Anayasası’nda yapılan değişikliklerle hangi noktaya geldiğinin tartışılması oluşturmaktadır. 1982 Anayasası’nda yapılan değişikliklerin, siyasi bir ideal olan demokrasiyi ne şekilde etkilediği sorusuna bu çalışmada cevap aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Demokrasi, Demokratik Devlet, Hak, Özgürlük.

ABSTRACT**THE ANALYSIS OF CHANGES IN TERMS OF TURKEY'S
DEMOCRATISATION IN THE CONSTITUTION OF 1982****ACAR, Aysun****M. Sc. Thesis, Department of Public Management****Supervisor: Assist. Prof. Eray ACAR****June, 2019, 69 pages**

The democratic state is an independent and impartial state whose courts are committed to the principle of justice, which are founded and operated by the will of the people, which protects the fundamental rights and freedoms against all kinds of attacks, and which keep all their operations under judicial control. The democratic state is a principle that serves to limit the political power and aims to minimize the danger posed by arbitrary power. The foundation of the democratic state is human rights and justice. After the 1982 constitution was drafted, it was changed 19 times until present. This is as important as the rewriting of the constitution. In this thesis, the changes were evaluated and answered in terms of democratic constitution making principles starting with the process of preparation and acceptance of the 1982 constitution, which items of the 1982 constitution were amended, did these changes need to be made and if these changes are suitable for democratic principles of state of law. In particular, the amendments made since the 1982 Constitution to the present day have been examined and evaluated. The main topic of this study is to discuss the point of the democratic state principle with the amendments made in the 1982 Constitution. The answer to the question of how the changes in the 1982 Constitution influenced democracy, which is a political ideal, was sought in this study.

Keywords: Constitution, Democracy, Democratic State, Right, Liberty.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM DEMOKRASİ

1.1. DEMOKRASİ KAVRAMI VE DEMOKRASİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ .5

1.1.1. Demokratik Devletin Özellikleri	6
1.1.1.1. Cumhuriyet İlkesi	6
1.1.1.2. Seçim ve Temsil İlkesi	6
1.1.1.3. Halk İnisiyatifi ve Halk Vetosu	7
1.1.1.4. Geri Çağırma (Reccal).....	7
1.1.1.5. Referandum	7
1.1.1.6. Plebisit	7
1.1.1.7. Serbest Seçimler	8
1.1.1.8. Genel ve Eşit Oy.....	8
1.1.1.9. Serbest Oy.....	9
1.1.1.10. Çoğunluğun Yönetim Hakkı.....	9
1.1.1.11. Çoğunluğun Sınırlanması ve Azınlığın Korunması.....	9
1.1.1.12. Seçimlerin Yargı Organlarının Yönetim ve Denetiminde Yapılması.....	10
1.1.1.13. Devlete Karşı Bireysel Temel Haklar.....	10
1.1.1.14. Yasalar Önünde Eşitlik İlkesi.....	10

İKİNCİ BÖLÜM ANAYASACILIK VE ANAYASALAR BAĞLAMINDA DEMOKRASİ

2.1. ANAYASA..... 12

2.1.1. Anayasacılık	13
2.1.1.1. Anayasalı Devlet.....	13
2.1.1.2. Anayasal Devlet.....	13

2.2. ANAYASA TÜRLERİ..... 15

2.2.1. Maddi (Geniş) Anlamda Anayasa	15
2.2.2. Şekli (Dar) Anlamda Anayasa	15
2.2.3. Katı (Sert) Anayasa.....	15
2.2.4. Yumuşak (Esnek) Anayasa.....	16
2.2.5. Yazılı Anayasa.....	16

2.2.6. Yazılı Olmayan (Teamüli) Anayasa	17
2.2.7. Çerçeve Anayasa	17
2.2.8. Düzenleyici Anayasa	17
2.2.9. Kazuistik Anayasa	17
2.2.10. Garantist Anayasa	17
2.2.11. Sahte (Düzmece) Anayasa	17
2.2.12. İtibari (Sözde) Anayasa	18
2.3. ANAYASACILIK VE LIBERALİZM	18
2.3.1. Liberalizm.....	18
2.3.1.1. Klasik Liberalizm	18
2.3.1.2. Modern (Sosyal) Liberalizm.....	19
2.3.2. Anayasacılık Hareketleri ve Liberalizm	19
2.4. ANAYASALARIN YAPILMASI	20
2.4.1. Asli Kurucu İktidar	20
2.4.2. Monokratik Asli Kurucu İktidar	21
2.4.3. Plebisit Kurucu İktidar.....	21
2.4.4. Demokratik Asli Kurucu İktidar	21
2.5. ANAYASALARIN DEĞİŞTİRİLMESİ	23
2.5.1. Tali (Türev) Kurucu İktidar	23
2.5.1.1. Türev Kurucu İktidara Yönelik Sınırlamalar.....	23
2.5.1.1.1. Maddi Sınır.....	23
2.5.1.1.2. Süre Sınırı.....	23
2.5.1.1.3. Biçimsel Sınır	24
2.6. ANAYASA YAPMA VE DEĞİŞTİRME YÖNTEMLERİ.....	24
2.6.1. Hiyerarşik Yöntem	24
2.6.2. Organik Yöntem	25
2.6.3. Sözleşme Yöntemi	25
2.7. ANAYASALAR VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKİYE'DE DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI VE 1982	
ANAYASASINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİN ANALİZİ	
3.1. ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ.....	29
3.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE DEMOKRATİKLEŞME	
 YÖNÜNDE ATILAN ADIMLAR	29
3.2.1. 1923-1946 Arası Dönem	29

3.2.2.1946-1960 Arası Dönem	30
3.2.3. 1960-1980 Arası Dönem	30
3.2.4. 1982-2019 Arası Dönem	31
3.3.1982 ANAYASASININ HAZIRLANMASI.....	32
3.3.1. 1982 Askeri Müdahalesi.....	32
3.4. 1982 ANAYASASININ BAŞLICA ÖZELLİKLERİ.....	32
3.4.1. Kazuistik Yöntem	32
3.4.2. Katılık	32
3.4.3. Geçiş Dönemi	32
3.4.4. Güçlü Yürütme	32
3.4.5. Daha Az Katılımcı Demokrasi.....	33
3.4.6. Tıkanıklıkları Giderici Çözüm Yolları	33
3.5. 1982 ANAYASASI'NIN DEMOKRATİK ANAYASA YAPIMI İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	34
3.6. 1982 ANAYASASI VE ANAYASAYI DEĞİŞTİRME SÜRECİ	35
3.7. KOPENHAG KRİTERLERİ VE BU KRİTERLERE UYUM ÇERÇEVESİNDE YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ.....	36
3.7.1. Kopenhag Kriterleri.....	36
3.7.2. Kopenhag Kriterleri Çerçevesinde TBMM'de Çıkarılan Uyum Paketleri	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 1982 ANAYASASINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

4.1.ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN SEBEPLERİ.....	41
4.1.1. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması.....	44
4.1.2. 1982 Anayasası'nda Değişiklikler ve Yenileme Girişimleri	45
4.2. ANAYASA YAPIM SÜRECİNDE HESAP VERİLEBİLİRLİK	45
4.3. REJİMİN MEDENİ VE SİVİL BİR YAPIYA KAVUŞTURULMASI İÇİN YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ	46
4.3.1. 1999 Tarihli Sivilleşme Yönünde Yapılan Değişiklik	46
4.3.2. 1999 Tarihli Özelleştirme Kavramının Anayasaya Girmesi Yönünde Yapılan 2. Değişiklik	47
4.4. DEMOKRATİK KURUMLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ İÇİN YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ.....	47

4.4.1. 1993 Tarihli Değişiklikle Radyo ve Televizyon İstasyonları Kurmak ve İşletmek İle İlgili Yapılan Değişiklik.....	47
4.4.2. 1995 Tarihli Değişiklikle Siyasal Partilere Hakça Mali Yardım Yapılması Yönünde Yapılan Değişiklik.....	47
4.4.3. 2001 Tarihli Milletvekillerinin Emeklilik ve Özlük Haklarına İlişkin Yapılan 2. Değişiklik	49
4.4.4. 2010 Tarihli Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu'nu Yeniden Düzenleyen Değişiklik	49

4.5. AVRUPA BİRLİĞİ MÜKTESEBATINA UYUM ÇALIŞMALARI YÖNÜNDE YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ52

4.5.1. 2001 Tarihli Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Çalışmaları Yönünde Yapılan En Kapsamlı Değişiklik.....	52
4.5.2. 2004 Tarihli Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Çalışmaları Kapsamında Yapılan Değişiklikler	53

4.6. DEMOKRATİK KATILIMIN ARTTIRILMASI İÇİN YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ..... 54

4.6.1. 1987 Tarihli Değişiklikle Halkoylamasına Katılım Yaşı İle İlgili Yapılan Değişiklik	54
4.6.2. 2002 Tarihli Milletvekili Seçilme Yeterliliği Şartlarında Yapılan Değişiklik	55
4.6.3. 2006 Tarihli Milletvekili Seçilme Yeterliliğinde Yapılan Değişiklik	56
4.6.4. 2007 Tarihli Oy Pusulası Üzerinde Yapılan Değişiklik	56
4.6.5. 2007 Tarihli Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesi Yönünde Yapılan 3. Değişiklik	56
4.6.6. 16 Nisan 2017 Tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi Üye Sayısında Yapılan Değişiklik	59
4.6.7. 16 Nisan 2017 Tarihli Cumhurbaşkanı Adaylık ve Seçimi İle İlgili Yapılan Değişiklik	59
4.6.8. 16 Nisan 2017 Tarihli Milletvekili Seçilme Yeterliliği Konusunda Yapılan Değişiklik	60

4.7. ŞEFFAFLIK, HESAP VERİLEBİLİRLİK VE İSTİKRAR BAĞLAMINDA YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ 61

4.7.1. 2005 Tarihli Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na Üye Seçimine İlişkin Yapılan Değişiklik	61
4.7.2. 2005 Tarihli Bütçe Düzenlenmesinde Yapılan 2. Değişiklik	61
4.7.3. 2007 Tarihli TBMM Seçim Sürelerinde Yapılan 2. Değişiklik	61
4.7.4. 2008 Tarihli Kamu Hizmetlerinden Yararlanmada Kanun Önünde Eşitlik İlkesinin Uygulanması Yönünde Yapılan Değişiklik	62
4.7.5. 16 Nisan 2017 Tarihli Yargı Yetkisi Konusunda Yapılan Değişiklik.....	62
4.7.6. 16 Nisan 2017 Tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Görev ve Sorumluluklarında Yapılan Değişiklik	63

4.7.7. 16 Nisan 2017 Tarihli Kanunların Cumhurbaşkanlığınca Yayımlanması Konusunda Yapılan Değişiklik	63
SONUÇ	64
KAYNAKÇA.....	66
DİZİN.....	69

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemeleri
HSYK	Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
NATO	Kuzey Atlantik Paktı
RG	Resmi Gazete
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÖDEF	Türkiye Öğrenci Dernekleri Federasyonu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
YÖK	Yükseköğretim Kurumu
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

TEZ METNİ

GİRİŞ

Modern toplumda anayasa, demokrasinin en önemli aracıdır. Bu aracın hak ve hukuku belirleme gibi önemli bir etkisi vardır. Ülkeler kişilerin hak ve özgürlüklerini yöneten karşısında güvenceye almak amacıyla kendi yasalarını oluşturmuşlardır. Anayasaların temel fonksiyonu demokratik rejimi ve onun işleyişini düzenlemektir.

Anayasalar hazırlanırken ekonomik, sosyal ve siyasal durum, teknolojik gelişmeler dikkate alınarak oluşturulur. Ülkenin içinde bulunduğu durumdan etkilenir. Ancak zaman içerisinde koşullar değişir ve anayasaların da bu değişen koşullara uygun olarak yeniden tasarlanması gerekir. Demokratik olmayan ülkelerde anayasanın yapılıp yapılmamasına yukarıdan karar verilir ve bu karar halka empoze edilir. Otoriter rejimlerde anayasa yapımı iyi ilişkiler kurmak için yabancı hükümetleri ya da dış kamuoyunu etkilemek amacıyla yönelik olarak hazırlanıp değiştirilebilir. Bazen de iç kamuoyuna yönelik olarak o zamana kadar uygulanan temel politikalarda değişiklik yapıldığını halka göstermek ve halkın gözünde meşruluk kazanmak için yapılabilir. Ancak anayasalar zaman ürünüdür, zaman değiştiği için anayasalar da bu değişime ayak uydurmak durumundadır. Anayasal değişime neden olan bazı faktörler vardır. Bu faktörler: Sosyal ve ekonomik faktörler, teknolojik gelişmeler, bir devletin kurulması ya da bağımsızlığının ilan edilmesi, siyasal partilerin değişen ve gelişen fonksiyonlarıdır. Demokrasinin önemli unsurlarından biri olan siyasal partiler anayasal değişime etki eden faktörlerden biridir. Siyasal partiler ülke yönetiminde en önemli organlar haline gelerek anayasaların uygulanmasını etkilemişlerdir. Bir anayasanın gelişmesinde ve değişmesinde siyasal partilerle yakından ilgili olan temel faktör “seçim sistemi”dir. Seçim sistemine ilişkin ilke ve kurallar demokratik ülkelerde ya anayasa ile doğrudan düzenlenmiş ya da kanunlara bırakılmıştır.

Anayasal değişmeyi etkileyen önemli bir diğer faktör de bir ülkedeki politikacılar, düşünürler ve halkın anayasa hakkındaki düşünceleridir. Üzerinde uzlaşma sağlanan anayasalar daha uzun ömürlü olur ve değiştirme teşebbüslerine karşı kendini korur.

Anayasacılık hareketleri de hukuk devletinin tarihi süreç içerisinde gelişiminde önemli işlevler görmüş, bu hareketler ilke ve unsurlarıyla hukuk devleti düşüncesinin kurumsallaşmasında itici güç olmuştur. Anayasacılık hareketlerinin en önemli özelliği

keyfi yönetimin yerine hukukla bağı bir devlet iktidarını hedeflemesidir. Devlet yönetimini bir anayasa ile sınırlandırmak amacındaki anayasacılık hareketlerin amaçları, temel hak ve hürriyetlerin tanınması ve güvence altına alınması, yönetenlerin yetkilerinin kapsam ve sınırlarının hukuk kurallarıyla belirlenmesi ve yargılama yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce yerine getirilmesi gibi mekanizmaların sağlanmasıdır. Yalnızca teorik olarak değil uygulamada da modern demokratik yönetimlerin çıkış noktası anayasacılık hareketleri ile iktidarı sınırlamak düşüncesinden kaynaklanmıştır. Bu duruma İngiltere’de kral ve parlamento arasındaki mücadelenin sonucu olarak meydana gelen belgeler örnek verilebilir. Hukuk devleti bireyler için önemli kazanımlar da sağlamıştır. Bunlardan ilki ve en önemlisi temel hak ve özgürlüklerin koruma altına alınmasıdır. Hukuk devleti, iktidarın mutlak yetkisini sınırlayarak bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunabileceği düşüncesiyle hareket etmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek için ilk olarak temel hak ve özgürlükler devletin garantisi altına alınmış, insanların dokunulamaz temel hakları olduğu kabul edilmiştir. Hukuk devleti için diğer bir önemli özellik devlet faaliyetlerinin hukuk çerçevesinde yürütülmesi, devlet iktidarının sınırlanarak devletin keyfi işlemlerine son verilmesidir.

Ülkemizde birçok değişikliğe uğrayan 1982 Anayasası anarşi ve terör olayları içinde Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gerçekleştirdiği askeri darbe sonucunda hazırlanarak kabul edilmiştir. 1982 Anayasası devleti birey karşısında korumaya çalışmıştır. İşte demokratik katılımdan uzak, kazuistik nitelikte hazırlanan bu anayasa zaman içinde günün değişen koşullarına uydurulmak ve daha demokratik bir nitelik kazandırılarak günümüze kadar 19 değişiklik yaşamıştır. Ben bu tez çalışmamda “Anayasa ve demokrasi arasındaki ilişki nasıl değerlendirilebilir? 1982 Anayasasında yapılan değişiklikler demokratikleşme sürecine nasıl katkı sağlamıştır?” sorularına cevap aradım. 1982 Anayasasının hazırlanma sürecinden başlayıp 37 yıllık süreçte neler değişti, değişikliğe uğrayan maddeler demokratik mi yoksa antidemokratik mi gibi sorulara cevap arayıp değiştirilen maddeleri tek tek açıkladım.

Birinci bölüm demokrasinin tanımı ve demokrasinin tarihsel gelişimi ile başlar. Demokratik devletin özellikleri ve Kopenhag Kriterleri Uyum Planı adı altında anayasada yapılan değişiklikler ve bunların demokratik devlet ilkesine uyumundan bahsedilmiştir. İkinci bölümde anayasa, anayasacılık tanımı yapılmış, anayasa türleri açıklanmıştır. Anayasacılık ve liberalizm arasındaki ilişkiden bahsedilmiştir. Ayrıca

anayasa yapım süreci ve değiştirilme süreci açıklanmıştır. Üçüncü bölümde cumhuriyet döneminden günümüze kadar yapılan değişiklikler dönemler halinde ele alınmış, bu değişikliklerin demokrasi ile ilişkileri anlatılmıştır. 1982 anayasası hazırlanma süreci ve anayasa maddeleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır. 1982 anayasası demokratik anayasa yapım ilkeleri açısından değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde anayasa değişiklikleri ve değişiklik yapılma nedenleri açıklanmış, rejimin medeni ve sivil bir yapıya kavuşturulması, demokratik kurumların güçlendirilmesi, Avrupa Birliği müktesebatına uyum, demokratik katılımın arttırılması, şeffaflık ve hesap verilebilirlik konularını içeren değişiklikler alt başlıklar olarak ele alınmış, maddeler önceki ve sonraki halleriyle değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ

1.1. DEMOKRASİ KAVRAMI VE DEMOKRASİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Demokrasi eski Yunanca demos (halk) ve kratein (yönetmek) sözcüklerinin bir araya gelmesiyle ilk kez Milattan Önce 5.yüzyılda Yunanlı tarihçi Herodot tarafından kullanılmıştır. Amerika başkanı olan Abraham Lincoln demokrasiyi “halkın halk tarafından halk için yönetimi” şeklinde tanımlamıştır (Erdoğan, 2012:232). Doğrudan demokrasiye en yakın sistem Atina demokrasisiydi. Teoride bütün yurttaşlar mecliste oy kullanma ve düşüncelerini ifade etme hakkına sahipti fakat o günün koşullarına göre kadınlar, köleler ve Atina dışında doğmuş olanlar bu haklara sahip değildi. Roma İmparatorluğu döneminde uygulanan devlet sistemi temsili demokrasiye yakın bir nitelik taşımaktaydı. Demokratik haklar çoğunlukla sosyal sınıf ayrımına göre şekillenirdi ve güç elitlerin elindeydi. İngiltere’de kralın yetkilerini halk lehine sınırlayan Magna Carta Libertatum’un ilan edilmesi demokrasinin tarihsel gelişim süreci içinde kaydettiği en önemli olaydır. 18. ve 19. yüzyıllarda demokrasi, Fransa İnsan Hakları Bildirgesi ve Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile hızlıca yükselen bir değer haline gelmiştir. Bu yüzyıllardan önce demokrasi sadece küçük topluluklara uyan bir yönetim şekli olarak tanımlanıyordu. 1788 yılında kabul edilen Amerikan Anayasası hükümetlerin seçimlerle kurulmasını, insan hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınmasını sağlıyordu. 1789 Fransız Devriminde ise bir anayasa hazırlanarak iktidar, halkın seçeceği bir parlamento ile kral arasında paylaştırıldı. Ancak ilerleyen yıllarda Napolyon’un başa geçmesiyle demokrasiden bir hayli uzaklaşıldı.

Demokrasi tanım olarak; siyasal denetimin halkın ya da halkın özgürce seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, toplumsal ve ekonomik durum ayrımı yapılmaksızın yurttaşların eşit sayıldığı yönetim biçimidir. Demokrasi, yönetime halk katılımının ilk örneğidir. Anayasanın ikinci maddesinde “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.” denilmiştir. Bu maddede açıklandığı gibi Türkiye Cumhuriyeti demokratik bir devlettir. Demokratik ülkelerde benimsenen tutum, halkın belli süre için belli sayıda temsilci seçmesi ve halk adına kararların bu temsilciler tarafından alınması yoludur. Buna “temsili demokrasi” denir. Demokrasi, toplumdaki çeşitli çatışmaların varlığını kabul eden ve bunların barış içinde birlikte yaşamasını sağlamaya yönelik mekanizmalar içerir. Klasik demokrasi çoğunluğun seçtiği siyasal görüşün söz sahibi

olmasıdır. Çoğunluğun ülkeyi yönetme hakkını bir süre için elde etmiş olması ona her istediğini yapma hakkı vermez. Azınlıkta kalan kişi ve kuruluşlar çoğunluğun seçtiği kişiyi eleştirmek, özgürce muhalefet yapma hakkına sahiptir. Siyasal azınlıkların bir gün çoğunluk olabileceği unutulmamalıdır. Demokrasi, birbirinden farklı fikir, çıkar ve tercihlerin bu farklılıklarını muhafaza ederek bir arada yaşayabildikleri bir rejimdir (Sabuncu,2012a: 108). Liberal demokrasi ise iktidarı halkın belirlediği ancak bu iktidarın bireysel özgürlüklerle sınırlandırıldığı bir siyasal sistemdir. Demokraside egemenliğin asıl sahibi halktır. Halk bu egemenliği bizzat kendisi kullanabileceği gibi seçtiği temsilciler aracılığıyla da kullanabilir.

1.1.1. Demokratik Devletin Özellikleri

Bir yönetim şeklini demokratik olarak niteleyebilmek için onun serbest ve düzenli seçimler ile yapılması, siyasal çoğunluğun sağlanması, çoğunluğun yönetim hakkının korunması, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması gibi asgari koşulları sağlaması gerekir.

1.1.1.1. Cumhuriyet İlkesi

Dar anlamıyla devlet başkanının ve devletin diğer organlarının doğrudan ya da dolaylı olarak halk tarafından seçildiği yönetim şeklidir. Geniş anlamda cumhuriyet ise egemenliğin bir kişiye ya da zümreye değil, toplumun tümüne ait olduğu rejimi ifade eder. Cumhuriyet ile demokrasi arasında bir ilişki olmakla birlikte her cumhuriyet rejiminin demokratik olduğu söylenemez. Adı cumhuriyet olup da demokratik şekilde yönetilmeyen ülkeler olduğu gibi adı cumhuriyet olmayıp demokratik şekilde yönetilen ülkeler de vardır: Monark tarafından yönetilen İsveç, İspanya, Belçika gibi ülkeler buna örnektir (Sabuncu, 2007: 106-107).

1.1.1.2. Seçim ve Temsil İlkesi

Demokrasinin temel kurallarından birisi devlet iradesinin oluşmasına ve siyasal iktidarın kullanılmasına halkın geniş ölçüde katılmasıdır. Bu ancak seçimlerin genel, eşit, özgür ve gizli oy esasına göre, her türlü baskıdan uzak bir şekilde yapılmasına bağlıdır. Seçimler, seçmenlerin siyasal iktidarı belirleme ve yönlendirme aracıdır. Eski

Yunan site devletlerinde görülen doğrudan demokrasi halkın kendi kendini yönetmesi şeklindedir. Halkın karar alma sürecine doğrudan katılımını sağlayan araçlar şunlardır:

1.1.1.3. Halk İnisiyatifi ve Halk Vetosu

Halk inisiyatifi doğrudan demokrasiyi işaret eden yegâne karar verme usulüdür. Bu usulde yeni anayasa önerisi yukarıdan değil, doğrudan halkın içinden gelir. Halk vetosu, yasama organının çıkardığı bir yasanın iptali için önce imza toplanması ve ardından iptali istenen yasa için referandum yapılmasıdır. Halk inisiyatifi doğrudan ya da dolaylı olmak üzere ikiye ayrılır: Dolaylı halk inisiyatifi parlamentoya dilekçe ile başvurulmasıdır. Doğrudan halk inisiyatifi ise doğrudan demokrasinin özüdür.

1.1.1.4. Geri Çağırma (Reccal)

Geri çağırma emredici vekâletin bir parçasıdır. Geri çağırma bir sorunun oylanması yerine bir görevlinin kararı ya da icraatının oylanması anlamına gelir. İsviçre’de bazı kantonlarda ya da Amerika’da bazı eyaletlerde bulunmaktadır.

1.1.1.5. Referandum

Meclis tarafından yapılmış bir yasa ya da anayasa değişikliklerinin halkoylaması sonucunda yürürlüğe girmesidir. Referandum yasa teklifini hazırlayanlarca düzenlenen halkoylamasıdır; yukarıdan formüle edilir.

1.1.1.6. Plebisit

Yönetimi veya yöneticiyi oylama ya da karara meşruluk kazandırma amacını taşır. Plebisit, referandumun sapmasıdır. Plebisit demokrasi, yurttaşların yasa yapımının son safhasına katılımıdır. Plebisit, doğrudan demokratik bir araç olmaktan çok yöneticilerin risklerini üstlenmekten kaçındıkları siyasi kararları halka onaylatmasıdır. Bu nedenle plebisit, demokrasinin karşıtıdır (Göztepe ve Çelebi, 2012a: 473-479).

Temsili demokrasi ise halkın belli bir zaman için belli sayıda temsilci seçmesi ve halk adına kararların bu temsilciler tarafından alınması yoludur. Çağdaş demokrasi temsil esasına dayanır. 1982 anayasası temsili demokrasi anlayışını benimsemiştir. Anayasanın 7. maddesi yasama yetkisinin Türk milleti adına TBMM tarafından

kullanılacağını öngörmüştür. Ulusun temsilcileri bu yetkiyi sınırsız bir biçimde değil, Anayasanın çizdiği sınırlar içinde kullanabilir. Bir de karma demokrasi vardır. Bu karma biçimlere “referandum” ya da “halkoylaması” denir. Burada temsilcilerin aldığı kararların geçerlilik kazanması için halkın onayına sunulur. Seçim ve Temsil ilkesine göre seçilenler halkın vekilidir ve emirle bağlı vekillik teorisine göre halka verdikleri vaatlere bağlıdırlar. Temsil teorisinde seçilenler herhangi bir emire ve vaade bağlı olmaksızın toplum adına en uygun olacaklarını düşündükleri kararı serbestçe alabilirler. Daha az demokratik olan iki dereceli seçim, demokrasinin gelişmesi ile terk edilmiş 1946 yılından sonraki genel seçimlerde tek dereceli sistem uygulanmıştır (Sabuncu, 2007: 110).

1.1.1.7. Serbest Seçimler

Demokratik devletlerde yasama organı halk tarafından seçilirken yürütme organı için bu durum her zaman geçerli değildir. Başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerinde devlet başkanı doğrudan halk tarafından seçilir. Parlamenter sistemlerde ise devlet başkanı, yasama organı tarafından dolaylı olarak, parlamenter monarşilerde ise devlet başkanı soy esasına göre seçilir. Seçimlerin serbest olarak nitelendirilmesi için çağdaş ölçütlerin kullanılması gerekir. Bunlar; seçimlerde herkesin aday olabilmesi, seçmenin birden fazla seçenek arasından seçim yapabilmesi, adayların hukuken eşit koşullarda yarışabilmesidir (Sabuncu, 2007: 112).

1.1.1.8. Genel ve Eşit Oy

Tüm vatandaşların ekonomik durum, servet, cinsiyet, öğrenim durumu gibi sınırlamalar söz konusu olmaksızın oy hakkına sahip olmasına “genel oy” denir. İlk dönemlerde vatandaşlara dar ve sınırlı kapsamda seçme hakkı tanınmıştır. Zamanla genişleyerek ve güncelleşerek genel oy esası kabul edilmiştir. Örneğin; ülkemizde kadınların oy kullanma hakkını kullanması 1934 yılında başlamıştır. Çok demokratik gözükten Batı ülkelerinde 2. Dünya Savaşı sonrasında kadınlara oy hakkı tanınmıştır. Irka dayalı sistemde belli bir ırktan gelmeyenlere oy hakkı tanınmamıştır. Örneğin; Güney Afrika’da siyahlar, Amerika’da zenciler, beyazlardan çok sonra oy hakkı elde etmişlerdir (Kocaoğlu, 1998a: 186-188). Ancak günümüzde genel oy ilkesi herkese

istisnasız oy kullanma hakkı vermez, seçmeni vatandaştan ayıran özellikler vardır. Örneğin; hükümlüler, silahaltındaki er ve erbaşlar oy kullanamazlar.

Herkesin eşit ağırlık ve değerinde bir tek oya sahip olmasına da “eşit oy” denir. Eşit oy ilkesi 2.Dünya Savaşı’ndan sonra demokrasinin temel ilkesi haline gelmiştir.

1.1.1.9. Serbest Oy

Seçmenin sandık başında oyunu herhangi bir baskı ya da tesir altında kalmadan özgür iradesine göre vermesidir. 1982 anayasasınının 114. maddesine göre genel seçimlerden önce adalet, ulaştırma ve içişleri bakanları istifa eder yerine bağımsız geçici bakanlar atanır. Bu düzenleme iktidarın seçmen üzerinde baskı kurmasını engelleme amacını güder.

1.1.1.10. Çoğunluğun Yönetim Hakkı

Demokratik devlet ilkesi, serbest ve dürüst seçimler ile seçmenlerin çoğunluğunun oyunu almış bir siyasal partinin belli bir zaman dâhilinde ülkeyi yönetme hakkına sahip olmasıdır. Çoğunluk ister tek bir parti ister koalisyon çoğunluğu olsun kendisine tanınmış alanlarda kamu işlerini yürütmek hakkına sahiptir. Demokrasi, ancak çoğulcu, düşünsel bir siyasal iklimde söz konusu olabilir. Ancak çoğulculuk tek bir görüş ya da düşüncenin egemenliğine değil, farklı görüş ve düşüncelerin de bir arada yaşaması esasına dayanır.

Demokratik devlet ilkesi tüm düşünce ve inançların açıkça ortaya konulabilmesini ifade eder. Dernek ve vakıflar, çıkar ve baskı grupları iktidar üzerinde etkide bulunma gücüne sahip olmalıdır. Demokrasilerde siyasal çoğulculuk karşıt çıkar ve düşüncelerin bir arada bulunması ile mümkündür. Tek sesli demokratik bir ortam mümkün değildir. Klasik ve egemen demokrasiler antitezleri sentezleyerek denge noktası bulmaya çalışır. Hukuki düzenlemeler de farklı görüşlerin ifade edilmesinin önündeki engelleri ortadan kaldırmalıdır (Sabuncu, 2007: 119).

1.1.1.11. Çoğunluğun Sınırlanması ve Azınlığın Korunması

Demokrasilerde, iktidar geçici ve el değiştiricidir. Bu nedenle iktidar sınırsız ve mutlak yetkilere sahip değildir. Çağdaş demokratik sistemler çoğulcu bir yapı kabul etmiştir. Bu nedenle her azınlık grubun kendi sistemi içinde çoğunluk olma hakkı

vardır. Demokrasi, azınlığın ezilmesini önleyecek, çoğunluk haline gelmesini sağlayacak tüm yolları açık tutmak zorundadır. Çoğunluğun yönetim hakkı muhalefetin var olma ve düşüncelerini açıklama hürriyetini elinden almamalıdır. Demokratik devlet ilkesi, azınlıkta kalan siyasi parti ya da düşüncelerin bir gün iktidara gelme ihtimalini sağlayacak araç ve mekanizmaları sağlamalıdır.

1.1.1.12. Seçimlerin Yargı Organlarının Yönetim ve Denetiminde Yapılması

Seçim sürecine ve seçim sonuçlarına ilişkin bütün itirazların bağımsız ve tarafsız yargı organları tarafından çözülmesi seçimlerin dürüstlüğünün en önemli gerekçelerinden biridir. Ülkemizde bu yetki Yüksek Seçim Kurulu'na aittir. YSK, seçimlerin başlamasından bitimine kadar seçimin düzen içinde yönetimini sağlamak, seçimden sonraki şikâyetleri incelemek ve kesin karara bağlamak görevlerine sahiptir. Yüksek Seçim Kurulu'nun vermiş olduğu kararlar kesin olup, bu kararlar aleyhine başka bir yargı merciine başvurulamaz.

1.1.1.13. Devlete Karşı Bireysel Temel Haklar

Burada devletin keyfi davranışlarına karşı bireyin haklarını korumak amaçlanmıştır. Özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme, seyahat, dernek kurma, toplantı, basın, düşünce, inanç ve vicdan özgürlüğü gibi alanlar yaratılarak devletin bu alanlara müdahale etmesi korunmuştur.

1.1.1.14. Yasalar Önünde Eşitlik İlkesi

Yasalar, toplum içindeki konumu, toplumsal kökeni ya da ekonomik durumu ne olursa olsun herkese eşit şekilde uygulanacaktır (Soysal, 1969: 179). Çağdaş demokrasilerde eşitlik sadece yasa önünde eşitlikle sınırlı olmayıp fırsat eşitliğine dayanmalıdır. Demokratik eşitlik, toplumsal ve bireysel çerçevede hak ve özgürlüklerden eşit faydalanılmasını sağlayacak düzeyde olmalıdır (Sabuncu, 2012b: 112).

İKİNCİ BÖLÜM

ANAYASACILIK VE ANAYASALAR BAĞLAMINDA DEMOKRASİ

2.1. ANAYASA

Anayasa Kavramı: Batı dillerinde Latince *constituere* fiilinden türetilmiştir. *Constituere* yani kurma fiili *con-statuere* fiillerinin birleşiminden oluşur. *Con* eki birlikte, beraber anlamına gelirken *statuere* fiili ise kurma, oluşturma, yerleştirme anlamlarını içerir. Kelime anlamsal olarak ortaklığa, ortak bir pratiğe işaret eder. Batı dillerinde anayasa birden fazla aktörün birlikte kurma, yapma, oluşturma faaliyetine dair bir edimi ifade eder. Türkçede ise anayasa diğer yasaları doğuran yasa anlamında kullanılır (Göztepe ve Çelebi, 2012b: 291).

Devletin temel düzenini kuran, toplum ve bireylerin temel hak ve hürriyetlerini garanti altına alan ve siyasal iktidarın keyfi davranışlarına engel olarak, toplum ve bireylerin yaşamlarında huzur ve istikrarı sağlayacak olan ve anayasa adını taşıyan metinler ABD'nin kuruluşu ve Fransız İhtilali'nin yaşandığı dönemde ortaya çıkmıştır. Anayasa terimi ilk kez 17 Eylül 1787'de ABD Anayasası'nda kullanılmıştır. Anayasa, bir ülkede normlar hiyerarşisi içinde en üstün hukuk gücüne sahip olan resmi hukuki belgedir. Bir ülkede belli bir alanda fiilen var olan devlet sisteminin niteliğini belirtir. Anayasa hukuku devletin zor kullanma tekeline sahip olmasıdır. Anayasa, hukuki çerçeveyi kurarken kamusal yetki alanı ile birlikte, hak ve hürriyetlerin sınırlarını da tayin eder. Modern anlamda anayasanın içeriğini iki temel konu oluşturur.

1. Devletin teşkilat yapısı ile ilgili hükümler

2. Devleti kurallara bağlayarak insan haklarının teminat altına alınmasını amaçlayan kurallar. Anayasa bu nedenle "siyasi bir tercih"i yansıtır.

Anayasa, hukukun ilk şekli kaynağıdır. Genellikle genel ve soyut niteliktedirler. Anayasal metinlerin değiştirilmesi diğer hukuk kaynaklarının değiştirilmesinden daha zordur. Her ne kadar bütün anayasalar aynı içeriğe sahip olmasa da genel itibariyle anayasa metinlerinde şu hususlar düzenlenmiştir:

- Başlangıç kısmı
- Devletin şekli (Cumhuriyet, monarşi)
- Egemenlik ya da iktidarın kaynağı (Halka, millete ya da monarka ait olduğu)
- Hükümet sistemine ilişkin hükümler.
- Devlet- vatandaş ilişkilerinin dayanacağı temel ilkeler.

- Temel hak ve hürriyetler.
- Yasama, yürütme, yargı makamlarının yetki alanları, izleyecekleri yöntemler.
- Anayasanın değiştirilmesi yöntemi.

2.1.1. Anayasacılık

İktidarı sınırlandırma ve özgürlükleri güvence altına alma amacı doğrultusunda ortaya çıkan bir belgedir. Devlet iktidarının hukuk yoluyla sınırlandırılmasıdır. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ve 19. yüzyıl boyunca Avrupa’da mutlak yetkili kral ve hükümdarın otokratik ve monarşik yetkilerine başkaldırarak, devlet yönetimini, vatandaşların hak ve özgürlüklerini, yazılı belgelere dayandırma amacı güden hareketlerin yoğunlaştığı döneme “anayasacılık hareketi” denir (Kocaoğlu, 1998b: 11-12).

Anayasa terimi 1876’da Kanun-i Esasi, 1921 ve 1924 Anayasalarında Teşkilat-ı Esasiye sözcükleriyle ifade edildi. Batı dillerinde anayasa sözcüğüne karşılık olarak “constitution” kelimesi ilk olarak parça parça tüm güçlerini bir araya getiren vücut yapısı ve fizik bütünlüğü anlamında kullanılmış, sonra da devletin temel yapısını ve bu yapı içindeki güçlerin durumunu gösteren belgeler için kullanılmıştır. Anayasa, devletin hukuki ve siyasal yapısını kuran ve yöneten temel yasalar bütünüdür.

2.1.1.1. Anayasalı Devlet

Sembolik ve temenniden öteye geçmeyen bir anayasadır. Baskıcı otoriter ve totaliter rejimlerde genellikle anayasalı devlet esası benimsenmiştir.

2.1.1.2. Anayasal Devlet

İnsan hakları teminat altına alınacak şekilde düzenlenir. Anayasal devlet çoğulculuk, temsil ve katılım esasına dayalı, hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu, kişi hak ve hürriyetlerini teminat altına alan, azınlık haklarının da korunduğu devlettir. Anayasal devlette iktidar anayasal anlamda sınırlandırılmıştır.

Demokrasi egemen siyasal ülküdür. Siyasi tablo demokrasiyi sağlamak için yapılan mücadeleler ve bu mücadelelerin ortaya çıkardığı sorunlarla doludur. Otoriter eğilimler siyasal hayatı zaman zaman karanlığa gömmesine karşın geniş zaman içinde

ele alındığında Türkiye gözle görülür biçimde bir demokratikleşme süreci içindedir. (Tanilli, 1981: 77)

Çağdaş devlet anayasalıdır. Devlet ve demokrasi arasında yakın bir ilişki vardır. Öyle ki ‘anayasacılık hareketleri’ çoğu zaman demokrasi mücadeleleri ile iç içe yürümüştür. Peki, anayasa nedir? Anayasa önce devletin temel yapısını, örgütünü, bu örgütün işleyiş kurallarını gösterir. Aslında Batı dillerinin pek çoğunda anayasa kelimesi Latince bir kelime olan ‘constitution’ parça parça olan güçlerin bir araya getirilmesi anlamındaydı. Anayasalar iktisadi, sosyal ve kültürel sorunlara çözüm getirir ve varılması gerekli hedefleri gösterir. Bu denli öneme sahip oldukları için de yazılı olmaları gerekmektedir.

Anayasal demokrasinin amacı, siyasi özgürlüğü güvence altına almak için, demokratik devleti anayasayla ve anayasacılık ilkeleriyle sınırlamaktır (Erdoğan, 2001: 21). Anayasal demokrasi, özgürlüklerin korunmasına yaptığı vurgu nedeniyle sınırlı iktidar anlayışına gönderme yapmaktadır. Anayasal demokrasi, “demokratik devlet” ile “anayasal devletin” bir bileşimidir. Anayasal demokrasiyi oluşturan temel ilkelerin çoğunlukçu demokrasinin temel hak ve özgürlükler, siyasi haklar ve azınlık hakları açısından taşıdığı sakıncaları ortadan kaldırmak için geliştirdiği açıktır. Anayasaların temel hak ve hürriyetlerin korunması için öngördüğü en önemli mekanizma ise anayasa yargısıdır. Rousseau, anayasal demokrasiden söz edebilmek için iki unsurun gerekliliğine dikkat çeker. İlk unsur insan hak ve özgürlüklerini güçlendirmek yani bunların ortadan kaldırılmasını ya da zarar görmesini engellemektir. İkinci unsur, siyasi iktidarın faaliyeti üzerinde, seçilmiş temsilcileri de kapsar bir şekilde, kalıcı bir denetim oluşturmaktır. Yani ikinci unsur anayasa yargıcının varlığının gerekliliğinden bahseder. Anayasa yargıcı yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkide önemli bir role sahiptir, ikisi arasındaki kimliği kırar. Anayasa yargısı varlığının demokrasiyi güçlendiren bir yöne sahip olduğu inkâr edilemez (Ergül, 2007: 119-120).

Anayasalar ne denli temel metinler olurlarsa olsunlar toplumun değişen koşulları anayasaların yeniden yapılmasını ya da değiştirilmesine neden olabilir. Anayasayı yapan ya da gerektiğinde değiştiren yapıya kurucu iktidar denir. Kurucu iktidar iki halde ortaya çıkar:

1. Devrim olmuştur. Eski hukuk düzeni ortadan kaldırılmıştır ya da yeni kurulan devlet vardır. Her iki halde de yeni anayasa yapmak gerekir.

2. Yürürlükte bir anayasa vardır ve değiştirmek gerekir.

Birinci durumda kurucu iktidar asli halde ve kayıtsız şartsız bir iktidardır. İkinci halde iktidarın iki niteliği de kaybolur. Bu durumda kurucu iktidar faaliyetin içeriği bakımından kurucu, yetkilerin çerçevesi ve izleyeceği usul bakımından ise kurulmuştur iktidardır. Başka bir deyişle maddi bakımdan kurucu, biçimsel bakımdan kurulmuş iktidardır.

2.2. ANAYASA TÜRLERİ

2.2.1. Maddi (Geniş) Anlamda Anayasa

Maddi anlamda anayasa, bir toplumun siyasal açıdan örgütlenmesini, devletin ana görevlerini yürüten organların kuruluş ve işleyişini düzenleyen, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan kuralların tümüne denir (Gözübüyük, 2000: 3-4). Yazılı olsun veya olmasın bütün kaynaklar bu anayasaya girer. Devletin şekli, iktidarın görev ve yetkileri, kişilerin temel hak ve özgürlükleri maddi anlamda anayasanın kapsamına girer. İngiltere'nin maddi anlamda bir anayasası vardır.

2.2.2. Şekli (Dar) Anlamda Anayasa

Şekli anlamda anayasa, belli bir ülkede özel bir yöntemle yürürlüğe konulan ve anayasal düzenin normatif esaslarını sistematik bir şekilde bir araya getiren resmi hukuki belgedir. Şekli anlamda anayasa, hazırlanması sırasında herhangi hukuki zorlayıcı bir güç olmaksızın devlet tarafından egemen bir biçimde tanımlanmış kurallardır. Şekli anlamda anayasanın değiştirilmesi zor ve uzundur. Örneğin; Türk Anayasası (Kaboğlu, 2011: 14).

2.2.3. Katı (Sert) Anayasa

Anayasalar nitelikleri gereği bütün öteki kanunların üstündedir. Anayasaları değiştirmek, öteki kanunları değiştirmekten farklı bir usule dayanır. Katı anayasa ve yumuşak anayasa kavramları anayasanın değiştirilme zorluğunun sonucu olan

kavramlardır. Devletin temel yapısını ya da özgünlükler düzenini değiştirmek, başka herhangi bir kanunu değiştirmekten farklı bir yõteme bağlanmamışsa bu anayasalar yumuşak anayasadır. Değıştirilmesi öteki kanunların değıştirilmesinden farklı usullere bağlanmışsa bu anayasalar katı anayasadır. Normal bir kanunla değıştirilemeyen, değıştirilmesi için öteki kanunların yapılanmasından daha zor ve farklı usullere bağlıdır. Katı anayasanın amacı devlet gücünü sınırlayarak anayasa rejiminin istikrarını sağlamaktır. Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı'ya göre Katı anayasa % 51 çoğunlukla iktidara gelen bir siyasi partinin anayasayı istediğı gibi değıştirmesini engellemek amacıyla kabul edilen bir sistemdir (Kaboğlu, 2011: 15). 1982 Anayasası ilk üç maddenin değıştirilemezliğini anayasanın dördüncü maddesinde korumuştur. Bunun amacı cumhuriyet rejimini korumak, tekrar saltanata dönülmesini engellemektir. Atatürk'ün gençliğe emanet ettiğı Cumhuriyet rejimini terk etmenin mümkün olmayacağı tartışılmaz bir gerçektir.

Katı anayasa sistemini benimseyen ülkeler: Amerika, Fransa, Almanya, İtalya, Türkiye. Bu ülkelerde yasama meclislerinin anayasayı değıştirebilmek için salt çoğunluğun üzerinde bir oy oranının sağlanması gerekir (Kaboğlu, 2011: 16).

2.2.4. Yumuşak (Esnek) Anayasa

Değıştirme yöntemi açısından anayasalar ikiye ayrılır. Kolay değıştirebilen anayasalar yumuşak anayasadır. Yasama organı bir anayasa hükmünü herhangi bir kanunla değıştirebilir ya da kaldırabilir. Yumuşak anayasalarda kanunlarla anayasa normlar hiyerarşisinde aynı basamakta yer alır. İngiltere, Yeni Zelanda, İsveç, İzlanda ve İsrail gibi kodifiye edilmemiş (yazısız) esnek anayasalara sahip ülkelerde anayasalar, olağan kanunlar gibi adi çoğunlukla değıştirilebilir (Kaboğlu, 2011: 17).

2.2.5. Yazılı Anayasa

Yazılı anayasalar yetkili organca hazırlanmış ve bir anayasada bulunması gereken kuralları içeren temel belgelerdir. Bu anayasanın amacı hukuk kuralları koymak, yönetilenin hak ve güvencesini teminat altına almaktır. Yazılı anayasa 18. yüzyılda devlet iktidarını kullananların yetkilerini kötüye kullanmalarını önlemek amacıyla oluşturulmuştur. Tarihteki modern anlamda ilk yazılı anayasa 1787 tarihli Amerika Anayasası'dır (Kaboğlu,2011: 18).

2.2.6. Yazılı Olmayan (Teamüli) Anayasa

Herhangi bir yazılı metinde yer almayan sanki yazılı anayasa kuralıymış gibi uygulanan geleneklere teamüli anayasa denir. Bu anayasa hukuku yaratan herhangi bir yetkili organ mevcut değildir. Yazılı olmayan kurallar zamanla kendiliğinden ortadan kalkabilir. Yazılı anayasası olmayan ülkelerin başında İngiltere gelir.

2.2.7. Çerçeve Anayasa

Kısa, öz ve genel hükümlerden oluşur. İktidar sınırlandırılır, temel hak ve özgürlükler belirlenir. Yöneten- yönetilen ilişkisi açıklanır. ABD Anayasası çerçeve anayasa örneğidir.

2.2.8. Düzenleyici Anayasa

Çerçeve anayasa ile kazuistik anayasa arasında bulunan anayasadır. Çerçeve anayasaya göre daha uzun ve ayrıntılıdır.

2.2.9. Kazuistik Anayasa

Düzenleyici anayasadan daha uzun ve ayrıntılıdır. Siyasi istikrarı sağlamak ve geleceğe yönelik hedefler belirlemek amacıyla hazırlanır. Örneğin; Hindistan Anayasası.

2.2.10. Garantist Anayasa

İnsan hakları için güvence sağlayan hükümlerin fiilen de tatbik edildiği anayasadır. Hukuki açıdan geçerli olduğu ve yöneticilerin kurallara sadakatle uyduğunu göstermek için “yaşayan anayasa” da denilmektedir. Koruyucu unsurlar önemlidir. Anayasal bir devletin önemli bir unsurunu oluşturur (Kaboğlu, 2011: 20).

2.2.11. Sahte (Düzmece) Anayasa

Garantist anayasanın tersidir. Yaşayan değil ölü anayasadır. Anayasal ilkeyle uyumlu ancak temel hak ve özgürlükleri ihlal etmektedir.

2.2.12. İtibari (Sözde) Anayasa

Anayasacılığın gereklerine uygun olmayan ve fiilen de tatbik edilen anayasalardır. Anayasa, devlet iktidarını insan hakları aleyhine güçlendirmek üzerine yapılır.

2.3. ANAYASACILIK VE LIBERALİZM

2.3.1. Liberalizm

Liberalizm ilk sistematize edilen ideolojidir. 17. Yüzyılda John Locke 'un bir sonraki yılda da David Hume ve Adam Smith'in yazılarıyla belirginleşmeye başlamıştır. Toplum içinde, özellikle devlete karşı bireyin özgürlüğünün sağlanması ve kişisel davranışların serbest bırakılmasını savunan düşüncedir. İnsan potansiyelinin tam anlamı ile gerçekleştirilmesi için gelenek, yasa ve otorite kısıtlamalarının hafifletilmesi yönündeki görüşler Yahudi peygamberlere, Sokrates öncesi felsefecilere dek uzanır. Ortaçağ'da liberalizmin gelişmesi için elverişli bir ortam yoktu. Feodal sistemin statüler topluluğunda bireyin hakları ve sorumlulukları, içinde yer aldığı hiyerarşik tabaka tarafından belirlenirdi.

Liberaler bireyin kendisinin yapabileceği bir işin devlet tarafından yapılmamasını savunuyorlar. Devletin sınırlandırılması için federalizm, iki meclislilik, kuvvetler ayrılığı gibi çeşitli kurumlar geliştirdiler. Kuvvetler ayrılığı, Montesquieu'nün 'Yasaların Ruhu Üzerine' adlı eserinde bir öğreti düzeyine yükseldi. Yönetimin babadan oğula ya da atama yoluyla değil yönetilenler tarafından seçilerek iş başına gelmesi liberalizmin bir diğer ilkesidir (Büyük Ansiklopedi, 1990: 3573-3574).

Liberalizm klasik ve modern liberalizm olarak ikiye ayrılır:

2.3.1.1. Klasik Liberalizm

İngiltere'de doğmuştur. Klasik liberalizmde devlet yalnızca güvenliği sağlamak için var olmalıdır. Klasik liberallere göre devlet var olmalı ancak toplumsal kurallar yaratmaktan çok korumakla görevlendirilmelidir. Onlara göre devlet gerekli kötülüktür, minimal olmalıdır. Minimal devletin görevi adalet dağıtımı, milli savunma ve iç güvenliktir. Devletin adalet dağıtma görevi ona adaleti tanımlama görevi vermez.

Klasik liberaller insanların yetenek, güç ve eğilimleri bakımından eşitsiz olduğunu kabul eder. Hiçbir gücün bu eşitsizliği eşitleyemeyeceğinin altını çizerek.

2.3.1.2. Modern (Sosyal) Liberalizm

19.yüzyılda Amerika’da doğmuştur. Modern liberalizm klasik liberalizme göre devlete daha sempatik bir duruş sergiler. Modern liberalizme göre devlet olursa toplumsal kötülükler engelleneceği için insanlar daha özgür yaşayabileceklerdir. Modern liberaller klasik liberallerin aksine devleti gerekli bir iyilik olarak görür ve coşkuyla toplumsal hayatta daha fazla yer almaya davet ederler. Modern liberaller devletin piyasa ekonomisine müdahale etmesini ister çünkü kontrolsüz bırakılan piyasa ekonomisi eşitsizlik üretir. Devlet, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi konulara da müdahale etmelidir. Sosyal liberaller hak ve özgürlükler konusunda da klasik liberallerden farklı düşünürler. Klasik liberallere göre klasik haklar negatiftir, başkaları tarafından müdahale edilmemelidir. Modern liberallere göre haklar pozitifdir, kullanılmalrı devlet tarafından sağlanmalıdır (Yayla, 2016: 77-82).

Liberal anayasacılığın temel hedefi devleti bireysel özgürlük lehine sınırlandırmaktır. Liberalizm bir ideoloji olarak bireye duyulan bağlılık, bireylerin kendi çıkarlarını koruyacağı bir toplum inşa etme amacına sahiptir. Liberalizmin en önemli kavramları: bireycilik, akılcılık, adalet, özgürlük ve hoşgörüdür. Liberalizme göre insanlara akıl bahşedilmiş bu akılı da özgür olmaları yönünde kullanmaları gerekir. Liberalizm, insanların ve grupların iyi hayata ulaşma gayretlerini sürdürebilecekleri koşulları sağlamaya çalışır (Heywood, 2015a: 92-95).

2.3.2. Anayasacılık Hareketleri ve Liberalizm

Anayasacılık; hükümet iktidarı üzerinde içsel ve dışsal denetim kurulması yoluyla özgürlüğün korunması amacını yansıtan siyasal değerlerdir. Anayasacılık başta yazılı bir anayasa, haklar bildirgesi, kuvvetler ayrılığı, çift meclislilik, federalizm ya da âdem-i merkezîyetçilik gibi anayasal koşulların desteklenmesini savunur. Anayasacılık liberalizmin temel siyasî değerlerinden ve liberal demokrasinin en önemli unsurlarından biridir. Anayasacılığın önemi, iktidarın yozlaştırıcılığı nedeniyle hükümetin her zaman bireye karşı bir tiranlığa dönüşme olasılığının bulunması gibi temel bir korkuya dayanmasından kaynaklanır. Bu nedenle anayasacılık hürriyetin yaşamsal bir

güvencesidir. Liberal anayasacılık, yazılı ya da kodlanmış bir anayasa, hükümet kurumları arasında bir denetim ve denge sistemi ve sivil özgürlükler için resmi güvenceler ile ilişkilidir. Anayasacılık, yönetimin sadece resmi ve yasal örgütlenmesine dikkat çeker. Bu nedenle de eleştirilir (Heywood, 2015b: 165-166).

Kuvvetler Ayrılığı: John Locke üç ana kuvvet ilkesinden bahseden ilk kişidir. Kuvvetler ayrılığını yasama, yürütme ve federal güçler olarak üçe ayırmıştır. Yasama, kanun yapar, en yüksek iktidardır. Yürütme, yapılmış kanunları uygular, yasamadan tamamen ayrıdır. Federal, harp ve sulh yapar. Locke, yargı erkini yasama içerisinde değerlendirir. Locke, toplum sözleşmesi kuramı ile yasama ve yürütme organlarının kaynağının toplum sözleşmesi yani halk olduğunu belirtmiştir. Doğal yasalar çiğnendiğinde halk direnir ve verdiği yetkiyi geri alma hakkına sahiptir Hobbes, devlet erkinin tek elde toplanması gerektiğini savunur. Montesquieu bugünkü yasama, yürütme, yargı erkini şekillendiren isimdir (Erdoğan, 2012: 200).

2.4. ANAYASALARIN YAPILMASI

Anayasaların yapılması kurma ya da kuruculuk işlevi olarak ifade edilir. Devleti hukuki ve siyasi bir kurum olarak oluşturan iktidara kurucu iktidar denir. Kurucu iktidar kaynağı ve yetkileri bakımından asli kurucu iktidar ve tali(türev) kurucu iktidar olarak ikiye ayrılır. Asli kurucu iktidar anayasanın yapılmasını, tali kurucu iktidar ise değiştirilmesini ifade eder. Asli kurucu iktidarın da monokratik, plebisit ve demokratik olmak üzere 3 biçimi bulunur.

2.4.1. Asli Kurucu İktidar

Asli kurucu iktidar, devleti kurarak ona hukuki ve siyasi statü veren ve anayasayı ilk kez ya da yeniden yapan iktidardır. Asli kurucu iktidar anayasa yaparken yürürlükte bulunan hiçbir hukuk kuralıyla sınırlı değildir.

Asli kurucu iktidar yalnızca olağanüstü durumlarda ortaya çıkan iktidar değildir. Asli kurucu iktidar hem olağanüstü hem de olağan dönemlerde tamamen yeni anayasa yapan bunu yaparken de kendini varsa önceki anayasaya ve diğer hukuk kurallarına bağlı saymayan iktidar olarak nitelendirilebilir. 1999 Venezuela, 2000 Finlandiya ve 2011 Macaristan Anayasaları olağan dönemde hazırlanan anayasalardır.

Asli kurucu iktidarın yetkisi görünüşte sınırsızdır. Ancak demokratik bir niteliğe sahip kurucu iktidar hukukun genel ilkelerinden ve evrensel insan hakları hukukundan bağımsız olamaz (Esen ve Yücel, 2014a: 23-26).

2.4.2. Monokratik Asli Kurucu İktidar

Kaynağını bir kişinin iradesinden alan iktidara monokratik asli kurucu iktidar denir. Bu iktidar anayasayı ferman ya da misak biçiminde yapar. Ferman anayasalar hükümdarın tek taraflı iradesinin ürünüdür. Örneğin; 1814 Fransız, 1834 İspanyol, 1848 İtalyan, 1869 Rus, 1974 Tayland Anayasası ve 1876 Kanun-i Esasi. Ferman tipi anayasalar hükümdarın tek taraflı işlemiyle ortaya çıktığı için tek taraflı olarak da değiştirilip geri alınabilir.

Misak tipi anayasa ise hükümdarın iradesinin yanına eklenmiş temsili organ ya da meclisin yaptığı anayasadır. Misak anayasa iki taraflı bir sözleşmedir. Sözleşmede tarafların güçleri neredeyse eşittir. Misak anayasalar monarşilerin zayıfladığı milli egemenlik yolundaki görüşlerin gücünü artırdığı dönemlerde görülmüştür. Ferman anayasadan farklı olarak misak anayasada hükümdar istediği zaman anayasadan vazgeçemez. 1830 Fransız ve 1850 Prusya Anayasaları misak anayasaya örnektir.

2.4.3. Plebisit Kurucu İktidar

Plebisit kurucu iktidar, iktidarı elinde bulunduranların, hazırladıkları anayasa taslağını özgür bir tartışma ortamı yaratmadan halkoylamasına sunmalarını ifade eder. Halkoylaması, anayasanın “evet” veya “hayır” biçiminde oylanmasından ibarettir. Plebisit kurucu iktidar demokratik olmayan yöntemle hazırlanmış anayasaya meşruiyet kazandırma amacını taşır. Fransa Anayasaları bu yöntemle hazırlandığından bu anayasalara “Bonapartist Anayasacılık” da denir. 1933 Portekiz Anayasası bu anayasaya örnektir.

2.4.4. Demokratik Asli Kurucu İktidar

Demokratik asli kurucu iktidar, kaynağını bir kişinin iradesinden değil, halkın iradesinden alan kurucu iktidardır. Bu yöntem halkın iradesini yansıtır. Demokratik asli kuruculukta halkın anayasa yapımına katılımı farklı şekillerde olabilir. Bunlar: Halkın anayasa yapması amacıyla seçtiği özel bir meclisin anayasayı hazırlayıp kabul etmesi,

seçimle oluşturulan kurucu meclisin hazırladığı anayasanın halkoyuna sunulması, olağan parlamentonun anayasa yapması, olağan parlamentonun anayasayı yapması ve ardından anayasanın halkoyuna sunulmasıdır.

Günümüzde kabul gören demokratik anayasa anlayışı, yalnızca metnin içeriğinin değil, yapım yönteminin de demokratik olması gerektiği görüşündedir. Yeni anayasacılık anlayışı, anayasanın meşruiyetini arttırmak, halkın anayasayı sahiplenmesini sağlamak, anayasanın devamlılığını ve dayanıklılığını güçlendirmek için halkın anayasa yapımına katılımını yalnızca meclis üyelerini seçmek ve halkoylamasıyla sınırlandırmaz. Halkın anayasa yapımında eğitilmesi, anayasaya ilişkin duyarlılığının ve farkındalığının artırılması gerekir. Güney Afrika gibi okuryazarlık oranı düşük ülkelerde kamuoyu oluşturmak için radyo ve televizyonlar kullanılmış, konferanslar düzenlenmiştir.

Bir başka yol halkın anayasa yapımından önce ortak bir görüşe varmasını sağlamak öneriler getirmeye teşvik etmektir. Böylece halkın anayasa metninin oluşumuna doğrudan katkısı sağlanır. Bu yöntemle Brezilya'da 61 bin, Güney Afrika'da 1 milyon dolayında öneri gelmiştir.

Anayasa metnini kaleme alacak ve ona son şekli verecek olan organ meclistir. İdeal olan anayasayı yapacak meclisin toplumun her kesimini temsil edecek şekilde oluşturulmasıdır. Demokratik sürecin sonunda oluşacak anayasa metni üzerinde uzlaşma sağlanan bir metin olmalıdır. Parlamentoda yeterli sayısal çoğunluğu elinde bulundursa bile tek bir siyasal partinin uzlaşma aramadan yaptığı bir anayasa günümüzün demokratik anayasacılık anlayışına uygun değildir.

Demokratik anayasa yapımının bir başka önemli unsuru şeffaflıktır. Anayasa yapım sürecinin, başlangıç aşamasından halkın onaylama aşamasına kadar kamuoyunun bilgisi dâhilinde olması gerekir. Açık bir anayasa yapım süreci halkın anayasal konuda farkındalığını artırır ve buna ilişkin tartışmalara katılımını teşvik eder. Halkın bu tartışmalara etkin katılımının sağlanması ise hem bu konudaki bilgi düzeyinin hem de yeni anayasaya bağlılığının artmasını sağlar.

Halkın anayasaya yapımına katılımının sağlanması için ülkede ifade özgürlüğünün olması gerekmektedir. Vatandaşın hakaret, tehdit içermemek şartıyla yeni

anayasayla ilgili düşüncelerini rahatlıkla ifade edebileceği bir ortamın bulunması katılımcı anayasa yapımının en önemli öğelerinden biridir.

Anayasa yapım süreci, halkı anayasanın ne olduğu konusunda eğitmeye, siyasal aktörleri bilgilendirmeye imkân vermelidir. Anayasa çok hızlı yapıldığında halk takip etmekte zorlanmakta, çok yavaş yapıldığı durumlarda da kamuoyunun anayasa yapımına ilgisinin canlılığını yitirdiği görülmektedir (Esen ve Yücel, 2014a: 23-26).

2.5. ANAYASALARIN DEĞİŞTİRİLMESİ

2.5.1. Tali (Türev) Kurucu İktidar

Bir anayasayı o anayasada öngörülen yöntemlere bağlı olarak değiştiren iktidara tali kurucu iktidar denir. Bazı anayasalar türev kurucu iktidara anayasanın tümünü ya da bazı maddelerini değiştirme yetkisi tanır. Tali kurucu iktidarda içeriğe yönelik sınırlama maddi, süreye ya da yönetime ilişkin sınırlama biçimsel niteliktedir.

2.5.1.1. Türev Kurucu İktidara Yönelik Sınırlamalar

2.5.1.1.1. Maddi Sınır

Değiştirilmesi anayasa tarafından yasaklanan anayasa hükümleri, türev kurucu iktidarın maddi sınırını oluşturur. Örneğin; Yunanistan, Portekiz, Rusya, Fransa ve İtalya gibi çok sayıda ülkede devlet şeklinin cumhuriyet olduğunu belirten hüküm değiştirilemez. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının ilk üç maddesi bu duruma örnek teşkil eder. Anayasanın dördüncü maddesi ‘anayasanın ilk üç maddesi değiştirilemez değiştirilmesi teklif dahi edilemez’ demiştir. Ancak dördüncü madde kendini korumamaktadır. Yani kendisi değiştirilebilir mi? Bu şekilde ilk üç madde de değiştirilebilir. Ancak değiştirilmesi teklif edildiğinde Anayasa Mahkemesi bu durumu şekil bakımından iptal eder. Çünkü bu durum anayasanın ruhuna aykırı bir harekettir.

2.5.1.1.2. Süre Sınırı

Anayasanın bazı maddelerinin veya tümünün belli süreliğine ya da bazı koşulların oluşması durumunda değiştirilmesinin yasaklanması durumudur. Anayasanın oluşturduğu süre sınırı geçici niteliktedir. Burada amaç yeni anayasal düzenin

yerleşmesine zaman tanımak veya anayasa değişikliğinden doğabilecek siyasal istikrarsızlığı önlemektir. Örneğin 1787 ABD Anayasası 1808 yılına kadar siyahi kölelerin ticaretine ilişkin anayasal düzende değişiklik yapılmasını yasaklamıştı. 1975 Yunanistan ve 1976 Portekiz Anayasaları anayasada en son yapılan değişikliğin üzerinden beş sene geçmedikçe yeni değişiklik yapılamayacağını öngörüyordu. 1992 Paraguay Anayasası en son yapılan anayasa değişikliğinden on yıl geçmedikçe toptan, üç yıl geçmedikçe kısmi anayasa değişikliği yapılmasını yasaklamıştı.

2.5.1.1.3. Biçimsel Sınır

Anayasanın hangi yöntemlere bağlı olarak değiştirilebileceğini açıklar. Tali kurucu iktidar belirlenen kurallara uymak durumundadır. Biçimsel sınırlar değiştirilmesi zor ve farklı yöntemlere bağlanan sert anayasalarda görülür. Biçimsel sınırlardan bir değişikliklerin yapılması için geniş bir uzlaşma aranmasıdır. Örneğin; 1949 Almanya, 1991 Romanya Anayasaları en az üçte iki, 1993 Çek Cumhuriyeti, 1992 Estonya Anayasaları en az 3/5 çoğunluk koşulunu aramaktadır.

Tali kurucu iktidara yönelik bir başka sınır, anayasa değişikliklerinin birden fazla kez görüşülmesini şart koşmasıdır. Örneğin 1999 Venezuela Anayasası parlamentoda değişiklik teklifinin üç kez görüşülmesini öngörmüştür. Bazı ülkeler, anayasa değişikliklerini iki farklı yöntem öngörerek daha da zorlaştırmıştır. Örneğin; 1978 İspanya, 1991 Bulgaristan, 2009 Bolivya Anayasaları.

2.6. ANAYASA YAPMA VE DEĞİŞTİRME YÖNTEMLERİ

2.6.1. Hiyerarşik Yöntem

- Anayasa yapımı demokratik olmayan yöntemlerle yukarıdan aşağıya, tepeden inme bir şekilde yapılır. En tipik örneği ferman tipi anayasalardır. Monarkın kendi yetkilerini ferman ile sınırlandırması mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçişi temsil eder. Örneğin; Afrika ülkeleri, Doğu Avrupa, 1961 ve 1982 Türk Anayasaları.
- Çağdaş otoriter rejimlerde ya da demokrasiye geçiş sürecindeki bazı ülkelere anayasalar bu yöntemle hazırlanmıştır. Örneğin; Bangladeş, Güney Kore, Pakistan ve Türkiye Anayasaları. Otoriter rejimden demokrasiye geçiş yapan

lkeler arasında Türkiye ve Őili gösterilmektedir. Örneğin; 1945- 1950 yılları arasındaki otoriter rejimden çok partili siyasal yaşam ile demokrasiye geçilmiştir.

- Anayasanın temsili olmayan kurul ya da meclise yapılmasının en tipik rneği 1961 ve 1982 anayasalarıdır. Anayasal rejimle oluŐmuŐ ancak fiilen baskı altında bulunan bir meclise yapılması hali de hiyerarşik anayasa örneğidir. Örneğin; Brezilya Anayasası.
- Hiyerarşik yöntemli anayasa yapımında referandum yoluna başvuru yapıldığı da grlmŐtir. Ancak bu referandum serbest bir ortamda yapılmadığından “plebisit referandum” niteliğindedir. Bu sebeple demokratik meşruiyet içinde yer almaz (Atar, 2000a: 156-159).

2.6.2.Organik Yöntem

- Anayasalar, mevcut anayasal kurumlar tarafından yürürlükteki usul ve kurallara göre yapılır.
- Organik yöntem, hiyerarşik yöntem ve sözleşme yönteminin arasında yer alır.
- Yazılı anayasası olmayan ülkelerde organik anayasa değişikliği adi çoğunlukla yapılır.
- 1924 Anayasası, organik yönteme göre yapılan tek anayasadır. Ayrıca 1982 Anayasasında 1987, 1993, 1995 ve 1999 yıllarında yapılan bazı deęiŐikliklerde organik yöntemle yapılmıştır.

2.6.3.Sözleşme Yöntemi

- Anayasa, seçilmiş bir kurul tarafından katılma ve uzlaşma ilkelerine bağlı olarak toplumsal sözleşme Şeklinde yapılır. AŞağıdan yukarıya bir Şekilde yani tabana dayalı olarak anayasa yapılır.
- Misak tipi anayasalar bu kapsamda yer alır. Misak anayasalar, monark ile onun karşısında yer alan birtakım siyasi gler arasında varılan anlaŐmalar sonucunda yapılır.
- İngiltere 1215 Magna Carta Libertatum ve 1689 Bill of Rights; Fransa’da 1791, 1814 ve 1848 Anayasaları; Türkiye’de 1808 Sened-i İttifak ve 1876 Anayasasında yapılan 1909 değişikliği sözleşme yöntemine örnek teşkil eder.

Ülkemizde 1982 Anayasasında 1999 yılında “Devlet Güvenlik Mahkemeleri”ni düzenleyen 143. madde bütün partilerin uzlaşması sonucunda değişmiş, sözleşme yöntemi tam anlamıyla uygulanmıştır.

- Sözleşme yönteminde, demokratik usuller kullanılır. Örneğin: ABD ve İsviçre Anayasaları (Atar, 2000b: 161-164).

2.7.ANAYASALAR VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Demokrasi daha önce de bahsedildiği üzere halk yönetimi anlamına gelir. Ancak demokrasi; kuvvetler ayrılığı, hukuk hâkimiyeti ve anayasal yönetim gibi özellikler de barındırır. Kuvvetler ayrılığı, baskıcı yönetimlere karşı insan haklarını teminat altına almak için ortaya çıkmıştır. Bu ilkenin teorik temelleri 17.yüzyılda John Locke tarafından atılmıştır. Locke, siyasi mekanizmanın, halkın doğa durumunda var olan temel haklarını, özgürlüğünü ve mülkiyetini korumak olduğunu, bu hakkın da kuvvetler ayrılığı ilkesiyle sağlanacağını savunmuştur. Locke böylece anayasacılık fikrinin gelişimine de katkı sağlamıştır. Anayasacılık, sınırlı devleti ve insan hak ve özgürlüklerinin korunmasını esas alan bir yaklaşım olmakla birlikte gelişimini Locke’ un ortaya attığı kuvvetler ayrılığı kuramına ve onun bireye verdiği öneme borçludur (www.atauni.edu.tr). Locke’a göre iktidarın tek elde toplanmaması için yasama ve yürütme erki birbirinden ayrılmalıdır. Yasama erki kural koyar, en güçlü organdır. Yürütme erki ise yasama organının koyduğu kurallar çerçevesinde hükümet işlerini yerine getiren güçtür. Locke’ un anlayışında yasama üstün olup yürütme ona bağımlıdır. Yürütme bu kuralları uygular, en tehlikeli organdır bu yüzden yasama ile sınırlandırılmalı ve yasamaya hesap vermelidir. Yargı organı diye ayrı bir organ yoktur, yasamaya bağlı olarak faaliyet gösterir. Siyaset felsefesinde Locke yöneticilerin otoritesinin mutlak değil, sınırlı olması gerektiğini savunmuştur. Birey siyasal erkin kendi mülkiyetini korumasını bekler. Kişi istediği gibi düşünme, istediği dini seçme ve düşündüklerini ifade etme hakkına sahiptir. Devlet, adaleti, güvenliği sağlar ve doğa yasasını ihlal eden kişileri cezalandırmakla yetkilidir. Yasa, doğal hukukun dışına çıkarsa bireyler isyan etme hakkına sahiptir (Eroğlu, 2010: 12).

Hukuk devleti ilkesine göre demokrasinin toplumca benimsenmiş olması gerekir. Demokratik sistemlerin aksamasının en önemli nedeni antidemokratik uygulamalardır. Yani Locke’ un devletin çözülmesi olarak ifade ettiği yasama ve

yürütme erkinin yürütme lehine bozulmasıdır. Kuvvetler ayrılığı ile hükümetin etkili denetimini gerçekleştirecek, hiçbir keyfi uygulamaya yer vermeyecek bir anayasa demokratik sistemin kalıcılığı için yaşamsal öneme sahiptir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi liberal ve laik siyasal felsefenin ürünü olup, mutlak monarşilerin baskıcı yönetimlerine karşı kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı amaçlar. Locke' un güçler ayrılığı konusunda başlattığı ve sonraki dönemlerde başka düşünürlerce geliştirilen fikirleri, insan haklarının korunmasını sağlayan bir ilke haline gelmiştir (Eroğlu, 2010: 12-13).

Düşünceleriyle günümüz demokrasisi ve siyasi hayatına etki eden Locke' un ortaya çıkardığı kuvvetler ayrılığı kuramı, demokrasinin vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. John Locke, bir ülkenin düşünen insanlara vermesi gerektiği önemin çarpıcı bir örneğidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**TÜRKİYE'DE DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI VE 1982 ANAYASASINDA
YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİN ANALİZİ**

3.1. ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ

Anayasa değişikliği, usullere göre çıkarılan yasalar yoluyla, biçimsel anayasanın hükümlerine başka hukuksal anlamlar kazandırılmasıdır (San, 1981a: 31).

Cromwell 1654 yılında “Her devlette Magna Carta’ya benzeyen, sürekli ve değişmez bir temel teşkil edecek bir şey bulunmalıdır.” derken hükümet darbesi yoluyla elde ettiği iktidarı, başka bir deyişle mevcut durumu korumak istiyordu. Ancak anayasanın değişmezliği ilkesini biçimsel anayasanın bir tür “toplumsal sözleşme” olduğunu ileri sürerek savunan hukukçular da vardı. Bu görüşü savunanlar arasında Hobbes ve Vattel vardır. Onlara göre toplumu oluşturan tüm bireylerin herhangi bir konuda tamamen birleşebilmeleri yalnızca soyut düşüncede mümkündür. Ancak anayasa metni hazırlanırken içinde yaşanılan zamanın gereksinmelerinden hareketle geleceğin de planlanması ve değişikliklere uyum sağlamak için anayasa metinlerinde değişiklikleri gidilmesi ihtiyacı doğmuştur. Anayasaların değişen koşullara uydurulmasının zorunlu olduğu hakkındaki düşünceler, yazılı anayasaların ortaya çıkmalarından önce de savunulmuştur. Rousseau anayasanın zamana ve gereksinmelere göre anayasa metninde saptanan usullerin ışığında değiştirilebileceğini ileri sürmüştür. Bu düşünce ilk kez 1789 tarihli ABD ve daha sonra 1791 tarihli Fransız Anayasalarında uygulamaya konmuştur. Ve daha sonra günümüze kadar anayasa maddelerinde çok kez değişikliğe gidilmiştir (Kaboğlu, 2011: 15).

3.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE DEMOKRATİKLEŞME YÖNÜNDE ATILAN ADIMLAR

3.2.1. 1923-1946 Arası Dönem

Atatürk, 14 Ekim 1925 tarihinde yaptığı bir konuşmada ‘Hükümet ile millet arasında mazideki ayrılık kalmamıştır. Artık hükümet mensupları kendilerinin millettan ayrı olmadıklarını ve milletin efendi olduğunu tamamen anlamışlardır.’ diyerek cumhuriyetin ilanı ile millet iradesinin yönetimde belirleyici olduğunu vurgulamıştır. 23 Nisan 1920’de TBMM’nin açılmasıyla demokrasi yolunda en önemli adımlardan biri atılmış oldu. 1923-1930 yılları arasında çok partili siyasal hayata geçiş denemeleri yapılmış, fakat başarılı olunmamıştır. 7 Haziran 1945’te dört kişi Cumhuriyet Halk Partisi grubuna anayasanın tam olarak uygulanması ve demokrasini kurulmasını talep

eden bir önerge verdiler. Ancak bu önerge CHP grubu tarafından reddedildi. İsmet İnönü 1 Kasım 1945'teki meclis açılış konuşmasında 'Türk demokrasinin önemli eksiği var o da muhalefet partisinin olmayışıdır.' demiştir. 7 Ocak 1946'da Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü Demokrat Parti'yi kurmuş, çok partili rejim uygulamasına geçilmiş, böylece demokrasi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Mayıs 1946 kongresinde yaşanan gelişmeler şunlardır:

- Liberalleşme emareleri oluştu.
- Milli şef sıfatı kaldırıldı.
- Tek dereceli seçimler benimsendi.
- Üniversiteler kısmen özerkleştirildi.
- Demokrat Parti'nin programına yakın parti programları benimsendi.

3.2.2.1946-1960 Arası Dönem

1950 seçimlerini Demokrat Parti kazandı. Demokrat Parti 'Yeter, söz milletindir.' Sloganını kullandı. Demokrat Parti birinci iktidar döneminde:

- Liberalleşmede önemli adımlar attı.
- Yabancı yatırımlar desteklendi. Ekonomi yıllık %10'un üzerinde büyüdü.
- Ezanın Arapça okunması ve radyoda dini programlar yapılması yasağı kaldırıldı ve okullara din dersi kondu.
- 1950'de NATO'ya asker gönderilmesinden sonra 1952'de NATO'ya üye olundu.
- 1951'de Halkevleri ve Halkodaları kapatıldı. Malları hazineye devredildi.
- 1953'te Atatürk'ün arazileri, parası ve Türkiye İş Bankası'ndaki hisseleri haksız kazanıldı gerekçesiyle hazineye devredildi.
- Demokrat Parti ile tarımda makineleşme başladı. Traktör sayısı 15 kat arttırıldı. Çiftçilere ucuz krediler sağlandı. Çiftçiler daha çok kazanmaya başladı.

3.2.3. 1960-1980 Arası Dönem

1961 Anayasasında 1971 yılında 44 madde değiştirildi:

- Temel hak ve özgürlükler genel yasa ile sınırlandırılacaktır.
- Üniversitelerin radyo ve televizyon özerkliği kaldırıldı.

- Basın özgürlüğü kısıtlandı.
- Anayasa Mahkemesi'nin yetkileri kısıtlandı.
- MGK'nın yetkileri arttırıldı.
- DGM'ler kuruldu.
- Bakanlar Kurulu'na kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verildi.

1960 darbesinden sonra demokrasi anlamında önemli değişiklikler yaşanmadı. Silahlı çatışmalar, idam cezaları, alevi-sunni çatışması, terör olaylarının baş göstermesi ve bunlarla mücadele ile geçen bir dönemdi. 70'li yıllarda ihracat yapamadık, dış borcumuz fazla idi.

3.2.4. 1982-2019 Arası Dönem

1980 darbesinden sonra neo-liberal ekonomik politikalar benimsendi.

- İthal ikame yerine ihracat odaklı ekonomi.
- Gece bekçisi (jandarma) devlet
- Serbest piyasa ekonomisi benimsenecek
- Grevler yasaklanacak, işçi-öğrenci hareketleri bastırılacak.
- İşverenin istedikleri olacak.
- 1982 Anayasası başlangıç bölümünde yer alan 'Kutsal Türk Devleti' kaldırıldı. 'Yüce Türk Devleti' ibaresi getirildi.
- Devletin güvenliği, bireyin güvenliğinden öncedir.
- Devlet Türk-İslam sentezi düşüncesini benimsedi.
- Darbeciler güçlü yürütme, güçlü hükümeti arzuladılar. Cumhurbaşkanı ve başbakanın yetkilerini arttırdılar.
- 1984'te büyükşehirler kuruldu.

1995 yılında anayasa değişikliği yapıldı:

- Dernek ve sendikalara siyasete katılma hakkı verildi.
- Partilerin kadın ve gençlik kolları kurmalarına izin verildi.
- Oy kullanma yaşı 21'den 18' indirildi (Erdoğan, t.y.).

3.3.1982 ANAYASASININ HAZIRLANMASI

3.3.1. 1982 Askeri Müdahalesi

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuştur. 12 Eylül Askeri Müdahalesi, 27 Mayıs Askeri Müdahalesinden farklı olarak ‘emir komuta zinciri içinde’ yapılmıştır. 27 Mayıs 1961’de bir grup küçük ve orta rütbeli subay yönetime el koyarken, 12 Eylül 1980’de ordu, genelkurmay başkanının ve kuvvet komutanlarının yönetiminde, bir bütün olarak yani kendi hiyerarşisi içinde yönetime el koymuştur. (Gözler, 2015a: 190-194).

3.4. 1982 ANAYASASININ BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

3.4.1. Kazuistik Yöntem

1982 anayasası devletin kuruluşunu ve temel haklarını düzenleyen, kazuistik yöntemle hazırlanmış bir anayasadır.

3.4.2. Katılık

1982 anayasası, değiştirilmesi adi kanunlardan daha zor usullere bağlı olan katı ve sert bir anayasadır. 1982 anayasası, anayasa değişikliği sürecine 1961 anayasasında bulunmayan bir “onay” safhası eklemiştir.

3.4.3. Geçiş Dönemi

1982 anayasası, anayasanın altıncı kısmında düzenlenen bir geçiş dönemi öngörmüştür.

3.4.4. Güçlü Yürütme

1982 anayasası devlet yapısı içinde yürütme organını güçlendirmiştir. Cumhurbaşkanının yetkilerini artırmış, Bakanlar Kurulu içinde başbakanı üstün konuma getirmiştir.

3.4.5. Daha Az Katılımcı Demokrasi

1982 anayasası 1961 anayasasından daha az katılımcı bir demokrasi modelini benimsemiştir. 1982 anayasası depolitizasyonu yani siyasetten uzaklaşmayı hedeflemiştir. Örneğin; 1982 anayasasına göre siyasi partilerin kadın kolu, gençlik kolu vb. örgütlere üye olması yasaktı.

3.4.6. Tıkanıklıkları Giderici Çözüm Yolları

1982 anayasası siyasal sistemde ortaya çıkan tıkanıklıkları giderici çözüm yolları öngörmüştür. Bu yollar şunlardır:

a) Cumhurbaşkanı belli şartlarda TBMM seçimlerini yenileyebilmektedir. Bu yolla, belli süre içinde hükümetin kurulamamış olması nedeniyle ortaya çıkan kriz çözülebilecektir.

b) 1961 anayasası döneminde cumhurbaşkanı seçiminde tıkanıklıklar yaşanmış 6 ay boyunca cumhurbaşkanı seçilememiştir. Bu tıkanıklık nedeniyle 1982 anayasasına göre cumhurbaşkanının 4.turda seçilememesi durumunda TBMM seçimlerinin yenilenmesi durumu öngörülmüştür. 2007 yılında yapılan değişiklikle cumhurbaşkanı halk tarafından seçilecektir.

c) Meclis Başkanlığı seçimlerinde de üye tamsayısının salt çoğunluğu şartından vazgeçilmiştir.

d) 1982 anayasası cumhuriyet senatosunu kaldırarak tek meclis sistemini benimsemiştir. Bu da kanun çıkarma sürecini kısaltmıştır.

e) 1982 anayasası toplantı yeter sayısını üye tamsayısının 1/3' üne düşürerek meclisin çalışmasını kolaylaştırmıştır.

f) 1982 anayasası siyasi partilerin mecliste grup kurmaları için gerekli milletvekili sayısını 10'dan 20'ye çıkararak, grupların meclis çalışmalarını engelleyici şekilde hareket etme ihtimallerini azaltmıştır.

Parlamente sistemdeki tıkanıklıkları önleme amacı güden bu tür kurallar anayasa hukuku literatüründe "rasyonelleştirilmiş parlamentarizm" olarak adlandırılır. Bu anlamda 1982 anayasası rasyonelleştirilmiş parlamentarizm örneğidir.

1982 Anayasası'nın 1.maddesine bakıldığında devletin şeklinin cumhuriyet olduğu görülmektedir. Bu maddeden anayasanın demokratik yönetim anlayışı benimsediğini görmekteyiz. Anayasanın 2.maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri şu şekilde sıralanmıştır: 'Türkiye cumhuriyeti devletin huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.' Bu nitelikler içerisindeki 'insan haklarına saygılı' ifadesini özgürlükçü bir anayasa olan 1961 Anayasası'nda yer alan 'insan haklarına dayanan' ifadesi ile karşılaştırmak gerekir. Burada kullanılan dayanan kelimesi saygılıdan daha fazla insan haklarına önem verir. İnsan haklarına dayanan devletin ilk ve asli amacı insan haklarıdır.

Anayasanın 5.maddesi de otoriteyi yansıtmaktadır. Bu maddede Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, milletin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak biçiminde kesin bir ifadeye yer verilirken ikinci kategoride yer alan ve özgürlükleri geliştirme ve iyileştirmeyi öngören konularda ise daha çekingen ifadeler olan kaldırmaya çalışmak ve hazırlamaya çalışmak gibi ifadelere yer verilmiştir. 1982 anayasasında dernek, sendika, vakıf ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları gibi sivil toplum örgütleri siyasetle uğraşmayacaklardı. Ama 1995 yılında yapılan değişiklikle bu engel kalktı daha katılımcı bir demokrasinin önü açılmış oldu.

3.5. 1982 ANAYASASI'NIN DEMOKRATİK ANAYASA YAPIMI İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1982 Anayasası, halkın katılımı ile yapılmadığı için demokratik niteliklerden hayli uzaktır. Adı Kurucu Meclis olmakla birlikte anayasayı yapan organ ne farklı toplumsal kesimleri temsil etmiş ne de serbest seçimler sonucunda oluşmuştur. Kurucu Meclis'in sivil kanadı olan Danışma Meclisi'nin anayasanın kaleme alınmasındaki etkisi çok sınırlı tutulmuştur. Anayasa metnine son şeklini Milli Güvenlik Konseyi vermiştir. Halkın 1982 Anayasası'nın yapım sürecine, Kurucu Meclis dışında başka yollardan katılması da söz konusu olmamıştır. Demokratik toplum düzeninin en önemli katılım araçlarından olan siyasal partiler, anayasa yapım sürecinin tümüyle dışında tutulmuştur (Esen ve Yücel, 2014b: 29-30).

3.6. 1982 ANAYASASI VE ANAYASAYI DEĞİŞTİRME SÜRECİ

Halen yürürlükte olan 1982 anayasası katı, kazuistik niteliklere sahip, halkın özgür katılımından uzak, halka kabul etmekten başka çare bırakmayan, bireylerin karşılıklı olarak üzerinde uzlaştığı bir anayasadan uzaktır. 1982 Anayasası kabul edilme biçimi itibariyle katılımcı demokrasi anlayışından uzaktır. 1982 Anayasasını hazırlama görevi kurucu meclise verilmiştir. Askeri bir darbe sonucu yönetime el koyan askeri iktidar görünürde halkın katılımının sağlandığı, anayasa yapımına halkın değişik kesimlerinden temsilcilerin katıldığı demokratik bir anayasadır. Ama bu durum demokratik olmadığı gerçeğini değiştirmemiştir.

- 1982 anayasasını hazırlayan Danışma Meclisinin 160 üyesinden 120'si hiçbir siyasi parti üyesi olmayan kişiler arasından valiler tarafından seçilmiştir. Bu durumun olumsuz sonuçları olmuştur çünkü siyasetle ilgisi olmayan kişinin anayasa ile alakası tartışılacak bir durumdur. Kalan 40 üye doğrudan Milli Güvenlik Kurulu tarafından seçilmiştir.
- Danışma Meclisi tarafından hazırlanan anayasa taslağı MGK tarafından istenildiği gibi değiştirilebiliyor tekrar Danışma Meclisi tarafından görüşülmesine gerek kalmıyordu.
- Anayasa yapımına siyasi partilerden hiç kimse katılamıyordu.
- Anayasa değişikliği 1987 yılına kadar yapılmamıştı. 1987 yılına kadar değişiklik yapılması yasaklanmıştı.
- 1982 anayasası oylanmadan önce anayasa lehine ve aleyhine çalışma yapmak, konuşmak dahi yasaklanmıştı. Buna rağmen Kenan Evren anayasa lehine konuşmalar yapıyordu.
- 1982 anayasası birey yararı yerine devlet yararını öncelemiştir. Temel hak ve özgürlükleri korumayı değil sınırlamayı tercih etmiştir.
- Her türlü idari işlemin yargı denetimine açık olması hukuk devletinin gereğidir. Ancak 1982 anayasası kuvvetler içinde yürütmeyi güçlendirmiş, idarenin pek çok işlemine yargı yolunu kapatmıştır. Yürütme hem yetki hem görev olarak tanımlanırken yargı sadece yetki olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda 1971-1973 yıllarında Anayasa Mahkemesi şekil ve esas denetimi yapıyorken günümüzde sadece şekil denetimi yapmaktadır. Nedeni yasamanın yürütmeye müdahalesini engellemektir.

- Anayasa Mahkemesi yargılama yetkisini kullanırken hukuki denetimin yanında yerindelik denetimi yapmaktadır. Anayasaya uygunluk denetimi yaparken de iradesini bireysel özgürlükler yerine otorite lehine kullanması hukuk devleti ilkesini sarsıcı niteliktedir.
- Yargı organları üyelerinin cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi tarafsızlık bakımından şüphe oluşturmaktadır. Burada akıllarda yargı bağımsız mı sorusu oluşmaktadır. (2010 anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanı Anayasa Mahkemesi üyelerinin 17'sinden 14'ünü seçmektedir.)
- Anayasa Mahkemesi yürütmeyi durdurma kararı veremez sadece iptal kararı verebilir. İptal kararı verirken de kanun koyucu gibi hareket etmesi fonksiyon gaspı olarak değerlendirilebilir.
- 1982 anayasası yapıldığı dönemin fikirlerini yansıtmış toplumun ihtiyacına cevap verememiştir. Hâlbuki anayasalar yalnızca hazırlandığı dönemin değil toplumun geleceğinde ortaya çıkacak ihtiyaçlarına da cevap verecek şekilde olmalıdır. Bu nedenden dolayı 1982 anayasasından günümüze 19 değişiklik yapılmıştır.

3.7. KOPENHAG KRİTERLERİ VE BU KRİTERLERE UYUM ÇERÇEVESİNDE YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ

3.7.1. Kopenhag Kriterleri

22 Haziran 1993 tarihinde gerçekleşen Kopenhag zirvesinde Avrupa Konseyi, adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce sağlaması gereken kriterleri belirtmiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Bunlar kısaca:

1) Siyasi Kriterler:

AB'ye girmeye aday ülkeler;

- İstikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin varlığı.
- Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü
- İnsan haklarına saygı
- Azınlıkların korunması

olmak üzere dört ana ölçüt açısından değerlendirmeye alınacaktır. Ülkenin demokratik sistemlerle yönetiliyor olması, hukukun üstünlüğüne saygı, idam cezasının olmaması, hiçbir zümreye ayrıcalık tanınmaması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları sözleşmesinin tüm maddelerinin kabul edilmiş olması gibi kriterleri sağlaması gerekir. Ancak bu ilkelerin varlığı tek başına yeterli olmamakta, aynı zamanda kesintisiz uygulanıyor olması gerekmektedir. Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin gerçekleştirmesini istediği kriterler:

Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kaldırılması, cezaevlerindeki gözaltı koşullarının iyileştirilmesi, MGK'nin anayasal statüsünün değiştirilmesi, Güneydoğuda olağanüstü halin kaldırılması, kültürel hakların güvence altına alınmasıdır.

3.7.2. Kopenhag Kriterleri Çerçevesinde TBMM'de Çıkartılan Uyum Paketleri

1.Uyum Paketi: İlk olarak Türk Ceza Kanununun 159. maddesinde değişiklik yapılarak para cezası ağır ceza sayılmamıştır. Ayrıca insanları din, dil, ırk ayrımı gözeterek kin ve düşmanlığa sevk eden kişilere üç aydan bir yıla kadar verilen ceza bir katı artırılarak altı aydan iki yıla çıkartılmıştır. Bu paketin 3. ve 4. maddeleriyle terör suçlarına verilen para cezaları artırılmıştır. 120. maddede yapılan değişiklikle tutukluluk süresi azaltılmıştır. 1.uyum paketi ile cezalar artırılırken ceza alan tutuklunun mahkûmiyeti sağlık, psikolojik ve insan hakları standardına uygun hale getirilmiştir.

2.Uyum Paketi: 2. uyum paketi ile toplantı ve gösteri yürüyüşleri, basın kanunu gibi birtakım yasalarımızda değişiklik yapılmıştır. Derneklerin iç işleriyle ilgili "dil" yasaklarının kaldırılmasıyla her türlü yabancı dilde propagandanın önü açılmıştır. Derneklerle ilgili işlemler için "Dışişleri Bakanlığı ve bakanlıkların görüşü alınarak İçişleri Bakanlığınca verilen izne bağlılık" kaldırılmıştır.

3.Uyum Paketi: İdam cezası kaldırılmış, müebbet cezası getirilmiştir. Göçmen kaçakçılığı yapan kişilere iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve bir milyardan az olmamak üzere ağır para cezası verilir. Suç işlenmesinde kullanılan taşıtlar ve bu fiil nedeniyle elde edilen menfaatler müsadere edilir. Ayrıca 18 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması konusunda işverene cezai yükümlülükler getirilmiştir.

4.Uyum Paketi: 4.uyum değişikliği bir önceki değişikliklere yeni düzenlemeler getirmiştir. Basın kanununda yapılan değişiklikle “Basın organları haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamaz” hükmü getirilmiştir. Siyasi partilere üye olma koşulları yeniden düzenlenmiştir.

5.Uyum Paketi: AİHM uyum çerçevesinde yükseköğretim kurumları disiplin yönetmeliği hükümlerine göre öğrencilerin aldıkları disiplin cezaları bütün sonuçlarıyla kaldırılmıştır. Yabancı dernek ve kuruluşlarla izin alınmadan ilişki kurulması durumunda alınan üç aydan altı aya kadar hapis cezası değiştirilerek para cezasına çevrilmiştir.

6.Uyum Paketi: Bu pakette özellikle düşünce özgürlüğü, bireyin temel hak ve hürriyetlerden yararlanması, yaşam hakkı ve güvenliği konuları üzerinde durulmuştur. Yapılan değişiklikle, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki etnik grupların, kendi dillerinde RTÜK denetiminde yayın yapmasına izin verilmiştir. Bu pakette ayrıca terör suçu yeniden düzenlenmiştir. İmar yasasında yapılan değişiklikle farklı, din ve inançlara sahip bireylerin, ibadet yerlerine ilişkin özgürlükleri genişletilmiştir. Nüfus yasasında yapılan değişiklikle, farklı kültürlere ve adetlere sahip bireylerin özel hayatına ilişkin özgürlükleri korunmuştur. Anayasada, töre cinayetlerine uygulanan cezalarda iyi hal indirimini içeren madde yürürlükten kaldırılmıştır.

7.Uyum Paketi: AB, siyasetin Türk ordusunun himayesinde bulunduğunu üstü kapalı bir şekilde ifade ederek Milli Güvenlik Kurulu’ndaki asker sayısının önce azaltılmasını, ardından tamamen kaldırılmasını istemiştir. Çocuk mahkemelerinde yargılanma yaşı 15’den 18’e çıkarılmıştır.

Avrupa Birliği uyum yasaları, Türkiye için her şeyden önce geç kalmış yani zamanın ruhunun geriden takip edildiği bir girişim olmuştur. Bu yasalar ile devlet önemli bir değişime imza atmış, bu büyük ileri adımla ülkede çağı yakalayacak altyapı tesis etme yönünde önemli mesafe kat etmiştir. Yapılan değişikliklerin büyük çoğunluğu insan hak ve özgürlüklerini içermektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal ve kültürel yapısını içerdiiği gibi, yargısını da değiştirmiştir. Yargıdaki değişiklikler düşünce özgürlüğü, azınlık ve insan hakları yasalarıdır. Örneğin; TRT 1’de Kürtçe, Çerkezce, Lazca gibi etnik grupların dillerinde yayın başlamıştır (Ergin, 2006: 32-43).

İnsan haklarının genişletilmesi gibi olumlu yönde yapılan değişiklikler demokrasiye atılmış önemli bir adımdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1982 ANAYASASINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

4.1.ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN SEBEPLERİ

Anayasa, bir devletin temel yapısını düzenleyen, bireyin temel hak ve özgürlüklerini devlet iktidarı karşısında koruyan bir belgedir. Öyleyse, anayasa bir devletin temel kuruluş belgesidir. Bu sebeple, devletin kuruluşu, işleyişi, iktidarın durumu ve el değiştirmesi, birey hak ve hürriyetleri anayasanın konularını oluşturur. Anayasaları devletlerin kültürel ve sosyolojik yapıları şekillendirir, bu sebeple pek çok devletin anayasal felsefesi birbirinden farklı olabilir. Bu yapıya uygun olarak devletler, farklı yönetim şekillerine tabi olabilir, anayasaların kendilerine temel olarak aldığı hususlar değişik olabilir. Örneğin bir anayasa kendisine birey hak ve özgürlüklerini temel alırken, bir diğeri devleti esas alabilir. Bir anayasa liberal hükümler açısından daha zengin iken, bir diğeri daha baskıcı, daha otoriter hükümlerden oluşabilir. Fakat anayasa yapım sürecinde, anayasa yapıcı tamamen özgür değildir ve olmamalıdır da. Anayasanın keyfi düzenlemeler ile oluşturulmaması için anayasa yapan kişiyi sınırlandıran etmenlerin bulunması gerekir. Anayasa yapımı sınırlandıran bu etkenler örneğin ideal hukuk kuralları, sivil toplum ve demokrasilerde halkın kendisidir. Bu sebeple anayasa yapıcı, katılımcı bir anayasa için uğraş vermelidir. Katılımcılık yani çoğulculuk, anayasa yapım sürecinde değişik kesimlerden gelen önerileri değerlendirmek ve tabi buna fırsat yaratmakla mümkün olur. Aksi durumda yani sadece çoğunluğun iradesinin dikkate alınıp, azınlığın iradesinin dikkate alınmadığı durumda yapılan bir anayasa mevcut çoğunluğun bu niteliğini yitirdiği anda, yeni çoğunluk tarafından değiştirilir ve bu böyle sürüp gidebilir, bu da hukuki istikrarın ve devlet istikrarının bozulmasına sebep olabilir. İdeal hukuk ise dünyada genel olarak kabul gören ulus üstü hukuk kurallarıdır. Bir devletin hukuki mevzuatı ideal hukuka yaklaştıkça, o devlet de hukuk devleti olma özelliğine o ölçüde yaklaşır. Bu sebeple özellikle anayasa yapım sürecinde ve anayasa değişikliklerinde ideal hukuktan yararlanılması gerekmektedir. Fakat bir anayasanın her dönemde ve herkes için ideal olması pek mümkün değildir. Çünkü günümüzde hızla değişen ekonomik ve sosyal şartlar mevcut anayasaları ne kadar ideal hükümler içerseler de zamanın etkisiyle yetersiz duruma getirmektedir. Bu sebeple bir anayasanın hiç değişmeden ilk günkü haliyle çok uzun süreler boyunca yürürlükte kalması değişen şartlar bakımından mümkün değildir. Bunun olabilmesi için sosyal yapının hiç değişmemesi gerekir ki; bu

da ekonomik, kültürel, ticari, sosyal, sanatsal vs. hayatın her alanında birbiriyle etkileşime açık toplumlar arasında mümkün değildir.

07.05.2010 Tarih ve 5982 Sayılı Kanunla Yargı Alanında Yapılan Değişiklikler Hakkında Değerlendirme

1982 Anayasası'nın 2010 yılı değişikliklerinin yapım aşamasında özellikle referandum sürecinde halkın değişikliklerle ilgili yeteri kadar bilgilendirildiğini söylemek güçtür. Referandum çalışmaları hem iktidar ve hem de muhalefet partileri açısından genel seçim havasında geçmiş ve referandum daha çok iktidar partisine bir çeşit güvenoyu şeklinde anlaşılmış, yani genel seçim öncesi halkın iradesi yoklanmıştır. Bazı sivil toplum kuruluşlarının değişiklik hakkındaki görüşleri iktidar partisince 'bir taraf olan bertaraf olur' gibi söylemlerle bastırılmaya çalışılmıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 'bitaraf olan bertaraf olur' dediği TÜSİAD, anayasa değişikliği teklifinin ardından yaptığı açıklamada 'Ülkemiz, anayasada bazı değişiklikler öngören kanun teklifinin halkoylamasını geride bırakmıştır. Seçmen, değişiklik paketine evet diyerek anayasanın oluşturulması konusundaki ortak beklentisini teyit etmiştir' dedi (Sözcü, 2010). Yine referandumu etkileyen hususlardan biri de, bir muhalefet partisi tarafından boykot kararı alınarak seçmenlerin referandumda oy kullanmalarını engelleme çabasıdır. Bu sebeple bazı doğu illerinde pek çok seçmen sandığa gitmeyerek anayasa değişikliği konusundaki iradelerini açıklamamışlardır. "Referandumda, anayasa değişikliği paketi % 58 oyla kabul edildi. Katılım oranı % 77'de kaldı. 63 il evet, 18 il hayır dedi" (Sözcü, 2010). Anayasa'da yapılan 2010 yılı değişiklikleri ağırlıklı olarak yargı alanında yapıldı. Anayasa Mahkemesi ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısı tamamen değiştirildi. Bu değişikliklerle mahkeme ve kurulun üye sayılarının artırılması, mahkemeye bireysel başvuru yolunun açılması, hâkim ve savcılarının denetimi işinin kurulun kendi müfettişlerine verilmesi gibi olumlu değişiklikler yanında yürütme organının yargı organlarına etki edebilmesini sağlayan olumsuz bazı hususlar da varlığını korudu. Yargı yolunun kapalı olduğu konular kısmen azaltılsa da tamamen ortadan kaldırılmadı. Genel olarak söylemek gerekirse yapılan değişikliklerle olumlu birtakım düzenlemelere yer verilmekle birlikte anayasada kısmi bir iyileştirme sağlanmıştır. Bu durum referandumda da halk üzerinde etkili olmuş, 'evet' ve 'hayır' yanında 'yetmez ama evet' gibi söylemler de gündeme gelmiştir. Referandum sonucu da göstermektedir ki Türk halkı yeni ve liberal bir anayasa bekleyişi içindedir.

2010 değişiklikleri genel olarak olumlu hükümler içermekle birlikte yeni anayasa yapımını öteleyeceği çekincesi mevcuttur. Bu konuda Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış'ın 'Yeni Dönem Yeni Anayasa' konulu toplantının açılışında yapmış olduğu konuşmasında düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir: Türkiye'nin demokrasi yolculuğuna yakışacak, birey hak ve hürriyetlerini temel alan, özgürlükçü bir anayasaya ihtiyacı vardır. Demokrasi millet için her zaman bir ayrıcalık olarak görülmüş bu sebeple milletin özgürlük alanı hep kısıtlanmıştır. Bu millet demokrasinin ileri standardına layıktır. Kısa, öz, katılımcı, kapsayıcı, kucaklayıcı anayasaya kavuşma vaktimiz gelmiştir (Cumhuriyet, 2011). Anayasa değişikliği paketi tümüyle halkoylamasına sunulmuş, daha doğrusu kanun maddeleri halkoylamasında bütün olarak oylanmıştır. Fakat hakkında değişiklik teklif edilen konular birbirinden oldukça farklı konulardır yani değişiklik teklifinde konu birliği mevcut değildir. Bu sebeple genel kabul gören bir maddeye evet denilirken, aslında değiştirilmesi istenmeyen bir madde de referandumdan geçmiştir. Bu yüzden anayasa değişikliklerinde konu birliği olması yani değiştirilecek konuların aynı hususta veya birbirleriyle alakalı konular olması halkın gerçek iradesinin ortaya çıkması açısından daha uygun olacaktır. Halkın gerçek iradesinin ortaya çıkması için uygulanacak bir diğer yol referanduma sunulan kanunun maddelerinin ayrı ayrı oylanmasıdır. Halk değişmesini istediği maddeye evet, istemediğine ise hayır diyebilirsin, referandum sonucu ancak bu şekilde demokratik ve liberal olarak belirlenebilir ve gerçek iradeyi yansıtabilir. Aksi halde değişiklik teklifinde halkın genelinin, üzerinde aynı yönde kanıya sahip olduğu bazı maddeler, değişiklik paketine konularak gerçekte arzulanmayan bazı değişiklikler de aralara serpiştirilerek, bunların referandumdan geçmesi sağlanabilir. Bu konu ile ilgili iktidar partisinin savunması şu yönde olmuştur: "Bu pakette referanduma sunulan 26 maddenin hepsi daha fazla hak ve hürriyet, daha çok demokrasi anlamına geldiği için hepsi birbiriyle doğrudan veya dolaylı olarak ilgilidir. Venedik Komisyonu'nun bu yöndeki kararı tavsiye niteliğindedir". Fakat amacın ortak olması konuların birbiriyle ilgili veya ilintili olduğu anlamına gelmez bu yüzden yukarıdaki görüş eksik ve yanlıştır. Akla gelen sorular şu şekildedir: Yapılan değişiklikler yeterli görülüyorsa, yeni bir anayasa yapımı konusu belirsiz tarihlere ertelenir mi? şu durumda ele alınmayan konular ideal hükümler içerdęi düşünüldüğünden mi değişiklik kapsamına alınmamıştır? Bu ayırım nasıl yapılmıştır? Mesela Milli Güvenlik Konseyi döneminde yapılan düzenlemelere

karşı yargı yolu açılırken, Yüksek Askeri Şura kararlarına veya Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararlarına karşı yargı yolu neden tünden açılmamıştır? Değişiklikler neden ağırlıklı olarak yargı alanındadır? Eğer değişiklikler yargı alanında bir reforma sebep olmuşsa, bu durumda yargı alanında ideale yaklaşıldığı inancına mı sahip olmak gerekir? Eğer öyleyse yürütme organının yargı organı üzerindeki etkisi neden kaldırılmamıştır? Değişikliklerle yargı, yürütmenin müdahalesine biraz daha mı açılmıştır? Değişikliklerin uygulanabilmesi için gerekli şartlar sağlanmış mıdır? Neden bazıları hakkında kanuni düzenlemelerin yapılabilmesi için süre sınırlaması yapılırken, bazıları hakkında yapılmamıştır? Tüm bu soruların cevabı, katılımcı ve özgür bir ortamda hazırlanacak yeni bir anayasa ile verilebilir. Anayasa bir devletin en önemli ve en bağlayıcı hukuk normudur. Devlet işleyişinden kişi hak ve özgürlüklerine kadar en önemli konuların kesin bir şekilde hükme bağlandığı hukuk normudur. Tüm yurttaşlar üzerinde bu denli etkisi ve önemi olan anayasanın bu anlayış ve ortam içinde hazırlanması gerekmektedir ve kimsenin tekelinde olan bir husus olmadığı anlaşılmalıdır. Anayasalar tüm yurttaşlar için hazırlanır, bu sebeple tüm yurttaşları koruyucu hükümler içermesi gerekmektedir. Hiçbir grubun tekelinde ve acele ile hazırlanabilecek tarzda normlar değildir. Anayasalar ‘yetmez ama evet’ veya ‘yetmediği için hayır’ denebilecek normlar da değildir. Anayasa değişikliğinde amaç zaten yetmeyeni tespit edip yeter hale getirmek olmalıdır. Anayasalar olmadı baştan deyip her iktidarın keyfine göre yeniden değiştirilebileceği yapboz değildir, sonuca ulaşmak için farklı yolların denenip tekrar dönüleceği bir labirent de değildir. Bu bilinçle bir anayasa düzenlenmesi için siyasetçilere, sivil toplum kuruluşlarına ve aslında tüm yurttaşlara çok iş düşmektedir. Bu da siyasetin kavga olmadığını, uzlaşmanın önemini öğrenmek ve öğretmekle olur. Siyaset, fanatikliğe yol açan bir müsabaka şeklinde anlaşılmalıdır. İnsanlar, haklarında alınan kararlardan haberdar edilmeli, siyaset bilincine sahip olmalı, birilerinin rant ve nüfuz kavgaları arasında harcanmamalıdır.

4.1.1. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması

Temel hak ve özgürlükler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen nedenlere bağlı olarak kanunla sınırlandırılabilir. Bu sınırlamalar, anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz. (www.adalet.gov.tr,

2018) Buradan anlaşılabilir ki değişiklik sonrası bir muğlaklık hâkimdir. Demokratik toplum düzenine aykırı olmaz ibaresi kaldırılmıştır. Sadece anayasasının özüne aykırı olamaz denilerek sınırlandırılmıştır.

Anayasanın taşınması gereken nitelikler:

- Başlangıç ve genel esaslar evrenselliği yansıtmalıdır.
- Hak ve hürriyetler, Türkiye'nin kazanımları ve uluslararası ölçütler ışığında belirlenmeli, koruma mekanizmalarına yer verilmelidir.
- Bunları güvence altına alan bir siyasal yapı tasarlanmalıdır. Kuvvetler ayrılığı kuramı bu tasarımın yapıtaş olmalıdır.
- Her türlü sorun anayasa ile çözüme kavuşturulamadığı gibi her kurum da anayasaya koyulmak suretiyle meşrulaştırılmaz. Aksi düşünceler ortadan kaldırılmadığı sürece T.C. Anayasalarında karşılaştığımız yürürlükten kaldırma ve sürekli değişiklik yapma geleneği devam edecektir. Birey hak ve özgürlüklerini önceleyen, yargıda adalet, hukukta eşitlik kuralını benimseyen kısa ve öz anayasa hazırlanmalıdır.

4.1.2. 1982 Anayasası'nda Değişiklikler ve Yenileme Girişimleri

1982 anayasası hukuk devletinden uzaklaşmayı ifade etmektedir. 1987 yılında başlayan hukuk devletini onarmaya yönelik değişiklikler 1982 anayasasının belirsizliklerini ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. 1987'de başlayıp 32 yıldır devam eden anayasal değişiklikler dizisi, hukuk devletindeki geriye gidişi telafi çabasıdır. Halen devam eden bu anayasal değişiklikler 1982 anayasasının yarattığı derin etkileri yok etme çabasının sonucudur.

4.2. ANAYASA YAPIM SÜRECİNDE HESAP VERİLEBİLİRLİK

Şeffaflık ve saydamlık sağlanmalı, kamuoyu anayasa yapım sürecinin her aşamasında kitle iletişim araçlarıyla bilgilendirilmelidir. Ancak anayasa değişikliklerini referandum ile yapmak tehlikeli ve büyük sorunlar ortaya çıkarabilecek niteliktedir. Referandum çok yüksek düzeyde bir kültür meselesidir (Has, 2009a: 12). Halkın büyük çoğunluğu parti odaklı ilerlemekte neyi oyladığını bilmemektedir. Örneğin; X partisi referandumda “evet” Y partisi “hayır” sonucunun çıkmasını hedefliyor. Halkın “Benim

parti yöneticilerim benim için en iyisini bilir.” şeklindeki yaklaşımı maalesef 2007 seçimlerinde gözle görülür bir şekilde yaşanmıştır. Anayasada yapılacak değişiklikler herkesin anlayacağı dilde anlatılmalı, eğitim seviyesi düşük kişilerin de anlayabileceği şekilde her madde açıklanmalıdır. Diğer türlü yani halkın parti odaklı ilerlemesi ihtimali antidemokratiktir çünkü oyların çoğunluğuna sahip iktidar partisinin istediği olacak, seçimler göstermelik demokrasiden farksız olacaktır. Kitle iletişim araçları bu aşamada önemi bir konuma sahiptir. Gazete, televizyon gibi araçlarla değiştirilmesi istenen maddeler açıklanmalı ve yansız haber yapılması için hükümetin bu konuda oluşacak baskıları önlemesi gerekmektedir. Aksi takdirde kitle iletişim araçları patronlarının zihnini yazıya dökmekten ileriye gidemeyeceklerdir.

Anayasa hazırlık sürecinde kamuoyu oluşturma ve farkındalık yaratmak gerekmektedir. Toplumun demokratik yapısını güçlendirmek için, kamuoyunu sadece anayasanın yapım süreci hakkında değil katılımın önemi hakkında bilgilendirmek ve harekete geçirmek için strateji geliştirmek gerekmektedir. Toplumun farklı kesimlerinden bir araya gelerek ülkenin önemli meselelerini tartışan akademisyenler, kanaat önderleri anayasa değişikliklerinin nedenini şu maddelerle açıklamıştır:

- 1982 anayasasının oluşturduğu bunalıcı iklimden Türkiye'nin kurtulması.
- Temel hak ve özgürlüklerin demokrasinin temel ilkelerine uygun olarak yeniden yapılanması.
- Yeni anayasanın devletin demokratik ve çoğulcu yapıda örgütlenmesini sağlaması.
- Temel hak ve özgürlükler yeni anayasa sürecinin odağı haline gelmesi (Üçışık, 2011: 9-10).

4.3. REJİMİN MEDENİ VE SİVİL BİR YAPIYA KAVUŞTURULMASI İÇİN YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ

4.3.1. 1999 Tarihli Sivilleşme Yönünde Yapılan Değişiklik

18 Haziran 1999 tarihinde Anayasa'nın 143. maddesinde yapılan değişiklikle Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde yer alan asker üyelerin yerine sivil yargıçlar atandı. Böylece askeriyedeki sert görüntü ortadan kalkmıştır. Ancak 2004 tarihli anayasa değişikliği ile DGM'ler kaldırılmıştır.

4.3.2. 1999 Tarihli Özelleştirme Kavramının Anayasaya Girmesi Yönünde Yapılan 2. Değişiklik

"Özelleştirme" kavramının 47. maddede yapılan değişiklikle anayasaya girmesiyle kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin usuller kanunla korundu. Anayasaya göre, devlet ve kamu tüzel kişileri, kamu yararının gerektirdiği durumlarda özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını kamulaştırmaya yetkilidir.

Servet ve gelir eşitsizliklerini azaltmanın anayasada öngörülen bir yolu da topraksız olan veya yeterli toprağı olmayan, çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlanmasıdır. Kamulaştırmada nakden ve peşin ödeme şartının kaldırılması ve 46.maddeye göre taksitli ödeme de uygulanacak olması kamulaştırmayı zorlaştırıcı bir etkidir.

4.4. DEMOKRATİK KURUMLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ İÇİN YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ

4.4.1. 1993 Tarihli Değişiklikle Radyo ve Televizyon İstasyonları Kurmak ve İşletmek İle İlgili Yapılan Değişiklik

Anayasa'nın 133.maddesinde değişiklik yapılarak, radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek serbest hale getirildi. Böylece düşüncelerin oluşması için tek yönlü etkilemelerden kaçınılması, kararların daha demokratik bir ortamda alınmasını sağladı. Fiilen yok olan devlet tekeli yapılan anayasa değişikliği ile hukuken ortadan kaldırılmış ve "radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek" kanunlar çerçevesinde serbest hale gelmiştir. Demokratik bir karar olarak değerlendirilecek bu madde düşünceleri açıklama özgürlüğünden ziyade düşüncenin oluşum aşamasının serbest ve uygun bir ortam olarak gerçekleşmesini sağlamıştır.

4.4.2. 1995 Tarihli Değişiklikle Siyasal Partilere Hakça Mali Yardım Yapılması Yönünde Yapılan Değişiklik

68.maddeye eklenen bir fıkra ile Türkiye'de siyasal partilere devlet tarafından "yeterli düzeyde ve hakça" mali yardım yapılması bir anayasa kuralı olarak belirlenmiştir. Fıkradaki mali yardımın "hakça" yapılmasını öngören düzenleme, bu

yardımın meclis çoğunluğu ya da siyasal iktidar tarafından kendi partisi ya da belli partileri kayırma aracı olarak amacından saptırılmasına karşı Anayasa Mahkemesine bir denetim ölçütü vermektedir. Siyasal partilere devlet yardımı Sermaye Piyasası Kurulu'nda düzenlenmektedir. Yürürlükte olan kurallara göre, seçim barajını aşan, TBMM'de 10 ya da daha fazla temsilcisi olan partiler devlet yardımından yararlanacaklardır (Gençkaya, 2000: 180).

69.madde, siyasal partilerin yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk tabiiyetinde olmayan kişi ve kamu tüzel kişilerinden maddi yardım almasını yasaklamıştır. Soysal'a göre anayasa ile getirilen bazı düzenleme ve sınırlamalar siyasal partilerin serbestçe çalışmasını engeller. Siyasal yaşamın kendine özgü işleyişini anayasal düzenlemelerle tam bir denetim altına alma yaklaşımı gerçekçi sayılmaz. Bu alanın aşırı düzenlenmesi fiili durum ile istenen durumun giderek daha çok farklılaşmasına ve siyasal yaşamda rahatsız edici bir ikiyüzlülüğün oluşmasına neden olabilir.

İşçilere tanınan toplu görüşme yapma hakkı kamu çalışanlarına da tanındı.

Anayasa'nın 67. maddesinde değişiklik yapılarak yurt dışında yaşayan vatandaşların oy hakkını kullanabilmeleri kanunla düzenlendi. (Esen ve Yücel, 2014c: 72).

Demokratik devlet düzeni, siyasal katılım kanallarını kişilere açık tutmak zorundadır. Halkın rolü sadece seçimlere katılmakla sınırlı kalmamalıdır. Çünkü çoğulcu demokrasi halkın siyasete etkin bir şekilde katılmasını gerektirir. 1982 anayasası 1961 anayasasına göre daha az katılımcı bir demokrasi modelini benimsemiştir. Siyaset yasakları ile depolitizasyonu hedeflemiştir. 1995 yılındaki değişiklikler ile bu yasakları kaldırma ve daha demokratik bir durum yaratmak hedeflenmiştir. Bunlar arasında partilerin yurt dışında örgütlenmelerine engel olan, dernek, vakıf, sendika ve meslek kuruluşlarıyla ilişki kurmalarını ve işbirliği yapmalarını yasaklayan hükümler sayılabilir.

1987 yılında yapılan değişiklikle tutukluların da oy kullanabileceği hükmü anayasaya konuldu. 19 olan halk oylamasına katılma yaşı 18'e indirildi. Yükseköğretim elemanları ve öğrencilerin de siyasi partilere üye olabilmeleri mümkün kılındı.

Siyasi partilerin Anayasa'nın 14. maddesindeki esaslara uyması zorunluluğu ortadan kaldırıldı; bu ilkelerin kanunla belirlenmesi esasına geçildi. Siyasi partilerin ticari faaliyette bulunamayacağı hükmü anayasaya konuldu. Bu değişikliği demokratik yönde atılan bir adım olarak değerlendirebiliriz. Böylece milletvekilleri kâr amacı yerine toplumsal sorunlara odaklanarak toplumsal faydayı göz önünde bulunduracaklardır. Aksi takdirde kendi faydalarını maksimize etmek amacıyla hareket edecek toplumun faydası için çalışmayı ikinci plana atacaktadırlar.

1987'de yapılan değişiklikle 450'ye çıkartılan milletvekili sayısı yeni değişiklikle 550 olarak belirlendi. Türkiye'nin hızla artan nüfusu göz önünde tutulduğunda bu sayının artırılması olması gerekeni yansıtmaktadır.

"Milletvekilliğinin nasıl sona ereceği" hükmüne açıklık getirildi. İstifa eden milletvekilinin, TBMM Başkanlık Divanı'nca istifanın geçerli olup olmadığı tespit edildikten sonra TBMM Genel Kurulunca milletvekilliğinin düşmesine karar verileceği hükmü getirildi.

4.4.3. 2001 Tarihli Milletvekillerinin Emeklilik ve Özlük Haklarına İlişkin Yapılan 2. Değişiklik

Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, milletvekillerinin emeklilik ve özlük haklarına ilişkin maddeyi referanduma götürmesinin ardından anayasa değişikliği yapıldı. Değişiklik 1 Aralık 2001 tarihinde Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

4.4.4. 2010 Tarihli Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu'nu Yeniden Düzenleyen Değişiklik

2010 yılında yapılan anayasa değişikliği ile HSYK yeniden düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu kısmi iptal kararının da etkisiyle kurul tartışmalara konu olmuştur. 7 Mayıs 2010 tarihinde kabul edilen 5982 sayılı Kanunun 22.maddesinde yapılan değişiklikle "Yargıtay, Danıştay ve Türkiye Adalet Akademisi genel kurullarından seçilecek kurul üyeliği için her hâkim ve savcının ancak bir aday için oy kullanacağı seçimlerde en fazla oy alan adaylar sırasıyla asıl ve yedek üye seçilir." maddesi hukuk devletini zedeleyeceği gerekçesiyle iptal edilmiştir.

A) Bireysel Başvuru

2010 anayasa değişiklikleri ile anayasa şikâyeti kurumu 148. Maddeye eklenerek kabul edilmiştir. Bireysel başvuruyu bir hak ya da özgürlüğün kamu otoritesi tarafından ihlal edildiğini iddia eden herkes yapabilir. Ancak bu başvuruyu yapabilmek için tüm kanun yollarının tüketilmiş olması gerekmektedir. Bireysel başvuru 23 Eylül 2012 tarihinde uygulanmaya başlanmıştır. Bireysel başvuru durumunda “duruşma” yapılmasına karar verilebileceği hükme bağlanmıştır.

2010 değişiklikleri ardından Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve genel kurul olarak çalışmaktadır. Bölümler dört üye ve bir başkanvekilinden oluşur. Anayasaya uygunluk denetimi, partilere ilişkin davalar ve Yüce Divan yargılaması Genel Kurul’un yetkisindeki konulardır. Kalan konular ise bireysel başvuru konularıdır.

2010 değişikliği ile görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan’da yargılanacaklar listesine Genelkurmay Başkanı ile kuvvet komutanları da eklenmiştir.

B) Askeri Yargı

2010 yılında yapılan değişiklikle savaş durumu dışında, asker olmayan kişilerin askeri mahkemelerde yargılanma ihtimali ortadan kaldırıldı. 145. maddeyle devletin güvenliği, anayasal düzen ya da bu düzenin işleyişine karşı işlenen suçların her durumda “adliye mahkemelerinde” yargılanacağı kuralı hükme bağlanmıştır.

C) Askeri Yargıtay

Askeri mahkemelerin verdikleri kararların son yargı yeri olan Askeri Yargıtay bir içtihat mahkemesi olarak askeri mahkemeler arasında içtihat birliğini sağlar. 156. maddede yapılan değişikliğe göre “Askeri Yargıtay’ın kuruluşu, işleyişi, mensuplarının disiplin ve özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.” Böylece önceki düzenlemede yer alan “askerlik hizmetlerinin gerekleri” esasları yürürlükten kaldırılmıştır (Salihpaşaoğlu, 2014: 8-27).

Bülent Tanör’e göre anayasal gelişme süreç ve sonuçları:

- 100 yıllık anayasal gelişmelerimiz sınıfsal çelişkilerin bir ürünüdür.
- Sınıf mücadelesi ulusal alanda bu gelişmeleri etkileyen unsurdur. Bu açıdan anayasal gelişmeler “aşağıdan yukarıya doğru”dur.

- Anayasal gelişmelerimizin ana yönü milli ve demokratiktir.
- Milli ve demokratik yönlü anayasal gelişmemiz tamamlanmış değildir. Türkiye'nin bugünkü görünümü ileride mücadelenin işçi sınıfı öncülüğünde yapılacağını gösterir. (Tanör, 2013: 148-149)

2010 Anayasa değişikliği ile idarenin yargı denetimi dışında kalan durumları:

1. Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler
2. Yüksek Askeri Şura kararları (ilişik kesme kararları hariç)
3. HSYK Kararları (meslekten ihraç kararları hariç)
4. Yüksek Seçim Kurulu kararları
5. Sayıştay kararları (hesap yargısına ilişkin kararlar)
6. Silahlı kuvvetler mensuplarına verilen disiplin cezaları.

2010 anayasa değişikliği ile 51. maddede yer alan "Aynı zamanda ve aynı iş kolunda birden fazla sendikaya üye olunamaz." hükmü kaldırılmıştır. Buna göre kişi istediği zaman istediği kadar sendikaya üye olabilecektir bu konuda anayasada bir sınırlama bulunmamaktadır.

Anayasaya göre işçiler ve işverenler, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler. 2010 anayasa değişikliği ile 53. maddedeki toplu görüşme kaldırılarak memurlara da toplu sözleşme yapma hakkı tanındı. Ancak bunun uygulanabilirliği yani memur sendikalarının taleplerinin kabulü sonuç olarak hükümetin kararına bırakılmıştır. Anayasanın ilk halinde işçi haklarının ihlal edilmesi durumunda yapılan grevler (siyasal amaçlı grev, işyeri işgali, dayanışma grevi, verim düşürme ve işi yavaşlatma ve her türlü direnişler) yasaktı. 2010 değişikliği ile bu yasaklar kaldırıldı. Anayasanın 54/5. maddesi grev yasağı koyma yetkisini yasa koyucuya vermektedir. Uyuşmazlıkları çözme yetkisi Yüksek Hakem Kurulu'nundur.

4.5. AVRUPA BİRLİĞİ MÜKTESEBATINA UYUM ÇALIŞMALARI YÖNÜNDE YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ

4.5.1. 2001 Tarihli Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Çalışmaları Yönünde Yapılan En Kapsamlı Değişiklik

3 Ekim 2001 tarihinde Avrupa Birliği müktesebatına uyum çalışmaları çerçevesindeki en kapsamlı değişiklik anayasanın 6. maddesinde yapıldı. Avrupa Birliğine uyum reformu kapsamında, anayasamızda 32 madde ve bir geçici kanun değişmiştir.

1961 anayasası insan haklarına dayanan devlet ibaresini kullanırken 1982 anayasası insan haklarına saygılı devlet ibaresini kullanmıştır. 2001 değişikliği ile 1982 anayasası temel hak ve özgürlükler konusunda insan haklarına dayanan devlet ibaresini kullanmaya başladı.

Düşünce ve kanaat hürriyetinin sınırları genişletildi, toplumdaki dil farklılıklarının sosyolojik bir gerçek olarak değerlendirilmesi düşüncesinden hareketle bu konudaki engeller ortadan kalktı. Bu engellerden biri olan "Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz" hükmü anayasadan çıkartıldı.

Herkesin derneklere üye olabilme ve üyelikten çıkma özgürlüğüne sahip olduğu hüküm anayasaya konuldu.

69. maddede yeniden değişiklik yapılarak, bir siyasal partinin temelli kapatılmasına neden olabilecek eylemlerin "odağı" haline gelmesinin tanımı eklenmiştir. Anayasanın 68/4 maddesi hükümlerine aykırı eylemlerin o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlenmesi ve durumun partinin yetkili organlarınca zımnen ya da açıkça benimsendiği ya da fiillerin doğrudan doğruya bu parti organlarınca "kararlılık içinde" işlenmesi durumlarında o parti söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılacaktır.

Türk vatandaşlarının sahip olduğu TBMM'ye dilekçe ile başvurma hakkı, karşılıklılık esası gözetilmek kaydı ile yabancılara da tanındı.

2001 yılında anayasanın 87. maddesinde yapılan değişiklikle TBMM'nin görev ve yetkileri belirlendi.

Milli Güvenlik Kurulu bünyesine Başbakan yardımcıları ve Adalet Bakanı da dâhil edildi; kurul kararlarının tavsiye niteliğinde olduğu belirtildi. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta Başbakan yardımcılarının MGK bünyesinde bulunmasının MGK'nın bağımsızlığına gölge düşürebileceği gerçeğidir.

Anayasa'nın geçici 15. maddesinin son fıkrasının yürürlükten kaldırılmasıyla 12 Eylül 1980- 6 Aralık 1983 döneminde çıkarılan kanunların ve KHK'ların anayasaya aykırılığının iddia edilebilmesinin yolu açıldı.

4.5.2. 2004 Tarihli Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Çalışmaları Kapsamında Yapılan Değişiklikler

Kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu, devletin bu eşitliği sağlamakla yükümlü olduğu da 10. maddede yapılan değişiklikle anayasaya eklendi.

Basın yayın organları anayasal güvence altına alındı. Basın araçlarının suç aleti olduğu gerekçesiyle müsadere edilemeyeceği veya işletilmekten alıkonulamayacağı hükmü getirildi.

Anayasa'nın 38. maddesinde yapılan değişiklikle idam cezası kaldırıldı. İdam cezası ve genel müsadere cezası verilemeyeceği hüküm altına alındı “Vatandaş, suç sebebiyle yabancı ülkeye verilemez.” hükmü de anayasal güvence altına alındı.

90. maddeye eklenen fıkrayla temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası antlaşmalar ile kanun hükümlerinin çatışması durumunda ortaya çıkacak uyuşmazlıkta milletlerarası antlaşma hükümlerinin esas alınacağı, milletlerarası antlaşmaların kanun hükmünde olduğu anayasaya eklendi.

Anayasa'nın 143. maddesi yürürlükten kaldırılarak, 1999'da yapılan değişiklikle subay üyelerin yerine sivil yargıçlar atanan DGM'ler kaldırıldı.

4.6. DEMOKRATİK KATILIMIN ARTTIRILMASI İÇİN YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ

4.6.1. 1987 Tarihli Değişiklikle Halkoylamasına Katılım Yaşı İle İlgili Yapılan Değişiklik

Anayasanın 67. maddesinde yapılan değişiklikle 21 olan seçme ve seçilme yaşı 19'a indirildi; 75. maddenin yeniden düzenlemesiyle milletvekili sayısı 400'den 450'ye çıkarıldı. Nüfusun her geçen gün artması sebebiyle temsil yetkisine sahip kişi sayısının da artırılması yerinde bir karardır. Seçme ve seçilme yaşının 19'a indirilmesi ile katılım daha geniş bir tabana yayılmış, seçime katılan kişi sayısı arttırılmıştır.

Anayasa değişiklikleri gibi önemli konularda sağlıklı kararlar alınmasını sağlamak amacıyla 175. maddede değişiklik yapıldı. Anayasa değişikliklerinin diğer kanunlardan farklı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda iki defa görüşülmesi şartı getirildi. Teklifin kabulünün üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu yerine, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun gizli oyuyla yapılacağı hüküm altına alındı.

12 Eylül döneminde yapılan referandumla getirilen, siyasi partilerin ve liderlerinin siyasi yasaklarına ilişkin geçici 4. madde yürürlükten kaldırıldı. Böylece, siyasi partilerin ve liderlerinin yasakları son buldu. Ayrıca 1982 anayasasının siyasal partilere ilişkin 68.maddesinde getirilmiş olan, siyasal partilerin tüzük ve programlarının laik cumhuriyet ilkelerine aykırı olamayacağı yolundaki hüküm, düşüncüyü açıklama özgürlüğünü sınırlandırdığı gerekçesiyle 1991 yılında kaldırılmıştır.

Anayasanın değiştirilmesi usulünü düzenleyen 175.maddede 17.5.1987 tarihli ve 3361 sayılı kanunun 3.maddesi ile değişiklik yapılarak madde bugünkü halini almıştır. Bu maddeye eklenen bir fıkra ile halkoylamasına, milletvekili genel ve ara seçimlerine iştiraki temin için zorunlu oy usulü getirilmiştir. Seçimlere katılım sağlamayan seçmenler para cezası ödemek suretiyle cezalandırılacaklardır. 1982 anayasası halkoylamasında kullanılan zorunlu oy usulü şimdikinden farklıdır. Anayasanın geçici 16.maddesine göre geçerli mazereti olmaksızın halkoylamasına katılmayanlar bunu izleyen 5 yıl içindeki hiçbir seçime katılamayacaklardır. 1983 tarihli Milletvekili Seçim Kanunu 63. ve 1984'te çıkarılan Mahalli İdareler ile Mahalle

Muhtarları ile İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun'un geçici 44.maddeleri ise yapılacak ilk seçimler için bir kereye özgü zorunlu oy usulü getirilmiştir. Daha sonra 1986 yılında Milletvekili Seçimi Kanununda yapılan değişiklikle oy kullanmamanın para cezasına bağlanması geçici olmaktan çıkarılmıştır. Zorunlu oy usulü, seçmenlerin tümünün sandığa gitmesini amaçladığı için demokratik ülkelerin çoğunda rastlanan bir usuldür. Yalnız burada eleştirilen nokta şudur: Ülke sorunlarına çözüm bulmak için atılan en basit adım olan sandığa gidip oy kullanmayı bile ihmal eden kişinin kamusal kararlar alınmasına etkisinin “yasa yoluyla” arttırılmasının demokrasi kuramı açısından bir faydasının olup olamayacağı yönündedir.

Komisyon anayasa değişikliği gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: Yapılan bu düzenleme ile cumhurbaşkanının meclise gönderdiği anayasa değişikliği kanunu, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile kabul edildiği takdirde bu kanunu isterse halkoyuna sunabilir. Anayasa değişikliği üye tamsayısının beşte üçü tarafından kabul edilmiş ama bu oy sayısının üçte iki oranına ulaşamaması üzerine yapılır. Cumhurbaşkanı kanunu tümüyle halkoyuna sunabileceği gibi bazı maddeleri de onaya sunabilir. Halkoyuna sunulan anayasa değişikliğinin kabul edilebilmesi için oylamaya katılanların yarısından çoğunun kabul oyu vermesi ve bu kabul oyu verenlerin oy verme hakkına sahip seçmenlerin üçte birinden az olmaması gerekir (Has, 2009b: 16-20).

4.6.2. 2002 Tarihli Milletvekili Seçilme Yeterliliği Şartlarında Yapılan Değişiklik

Anayasa, milletvekili ara seçimleriyle ilgili düzenlemesinde ara seçimlerin her seçim döneminde bir defa yapılacağı kuralını getirmiştir. Anayasaya göre genel seçimden 30 ay geçmedikçe ve genel seçimlere 1 yıl kala ara seçim yapılamayacaktır. Ancak, eğer TBMM'de boşalan üyeliklerin sayısı üye tam sayısının %5'ine (28) ulaşmışsa 30 ay geçme koşulu aranmaksızın ara seçimlerin 3 ay içinde yapılmasına karar verilecektir. Danışma Meclisi'nin Anayasa Komisyonu'nun maddeye yazdığı gerekçeye göre, genel seçimlere 1 yıl kala %5 boşalma nedeniyle de olsa ara seçimlere gidilemeyecektir. Milletvekili ara seçimlerinin bu iki sürenin arasında kalan 18 ay içinde hangi tarihte yapılacağına TBMM karar verir. 78. Maddeye 2002 yılında eklenen 5.fıkra ile TBMM üyeliklerinde boşalma olması durumunda, TBMM kararı ile ara seçime gidilebileceği kararlaştırıldı.

NOT: 1982 anayasası döneminde ara seçim yalnızca 1 kez 1986 yılında yapılmıştır. Bu seçimde iktidarın yenilgiye uğraması ara seçimden kaçınılmasını ortaya çıkarmıştır. 1991 ve 1995'te seçimlerin 1 yıl öne alınması bu kaçınmanın bir örneğidir. Ayrıca ülkenin sık sık seçim dönemine girmesinden kaçınmak amacıyla ara seçim sayısı 5 yılda bir kere olarak sınırlanmıştır.

4.6.3. 2006 Tarihli Milletvekili Seçilme Yeterliliğinde Yapılan Değişiklik

13 Ekim 2006 tarihinde Anayasa'nın 76. Maddesinde yapılan değişiklikle 30 olan milletvekili seçilme yaşı 25'e indirildi. Milletvekili seçilme yeterliliği konusundaki denetimi yapma görevi Yüksek Seçim Kurulu'na aittir. Bir kişinin milletvekili seçildikten sonra milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmadığının anlaşılması durumunda başvuru üzerine, milletvekili üyeliğinin iptalini yapma görevi YSK'ya aittir. Ancak milletvekili seçildikten sonra milletvekili seçilmeye engel bir durumun ortaya çıkması durumunda YSK yetkisizdir, anayasanın 84. Maddesi dikkate alınır.

4.6.4. 2007 Tarihli Oy Pusulası Üzerinde Yapılan Değişiklik

10 Mayıs 2007 tarihinde geçici 17. madde anayasaya eklendi. Bu değişikliğe göre, 22 Temmuz 2007' de yapılacak seçimde ve sonraki tüm seçimlerde bağımsız adayların isimlerinin birleşik oy pusulasında yer almasına ilişkin düzenleme yapıldı.

4.6.5. 2007 Tarihli Cumhurbaşkanı'nın Halk Tarafından Seçilmesi Yönünde Yapılan 3. Değişiklik

"Seçim kanunlarında yapılacak değişikliklerin 11. Cumhurbaşkanı seçiminde uygulanmasına olanak tanıyan" geçici 18. madde anayasa metninden çıkartıldı.

22 Temmuz 2007 tarihinde milletvekili genel seçimleri 11.cumhurbaşkanının TBMM'de seçilememesi üzerine gerçekleşti. Eski kanuna göre TBMM seçimlerinin kendiliğinden yenilenmesi gerekirken TBMM seçim kararı aldı ve anayasa değişikliği yaptı. Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesine karar verildi. "Parlamentar sistemden "yarı başkanlık sistemine" geçilmiş oldu. Parlamentar rejim, sistemin temeline parlamentoyu oturtmaktadır. Bu sebeple de yürütme organı (hükümet) parlamentodan doğmakta ve parlamento karşısında siyasi sorumluluğu bulunmaktadır.

Tüm parlamenter rejimlerin ortak noktası, hükümetin parlamentonun çoğunluğuna güven duymasındır.

Cumhurbaşkanı Seçimi

Cumhurbaşkanı seçimi, cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından önceki 60 gün içinde; makamın herhangi bir sebeple boşalması halinde ise boşalmayı takip eden 60 gün içinde tamamlanır. Geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilir.

Tek aday kaldığı durumda dahi oylamanın devam ediyor oluşu bir demokrasi sorunudur. Cem Eroğul'a göre, referandum plebisittir. Bu tür plebisitlerin antidemokratik olduğunu görmek için, 1804'te I. Napolyon'un, 1852'de III. Napolyon'un, Fransız halkının milyonlarca oyuyla imparatorluklarını onaylattıklarını, daha yakınlarda ise, 1934'de Hitler'in Alman halkının %88 oyunu alarak kendisini Führer ilan ettiğini hatırlamak gerekir. Türkiye'ye baktığımızda tarafsız, sınırlı ve sembolik yetkilere sahip devlet başkanı halk tarafından seçilmeye başladıktan sonra seçilebilmek için seçim kampanyası yürütecek, vaatlerde bulunacak ve böylece ister istemez taraf olacaktır, bu da "milletin birliğini temsil eden" bir kişi olarak algılanmasını zorlaştıracaktır. Tarafsızlık ve partiler-üstü kimlik, parlamenter sistemde devlet başkanının kendinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi için gereklidir. Bu işlev devlet başkanının siyasal yaşamda bir denge unsuru ve uzlaştırıcı güç olarak görev yapmasında karşımıza çıkar. Bu işlevin hakkıyla yerine getirilmesi devlet başkanına, sahip olabileceği her türlü yetkiden daha büyük bir etki alanı sağlayabilir (Sabuncu, 2012e: 234-238).

Demokratik ülkelerde kuvvetler ayrılığı ilkesi esastır. Demokratik olmayan ülkelerde ise kuvvetler yürütme organında birleşir. Kuvvetler yasamada birleştiğinde ise "meclis hükümeti" denilen ve demokratik rejim içinde sayılan bir hükümet modelinden söz edilir. Kuvvetler ayrılığına dayanan hükümet modelleri ise, yasama ve yürütme arasında işbirliğini hedef alan "parlamenter rejim"; kuvvetlerin sert ve kesin bir şekilde ayrıldığı "başkanlık rejimi" ve her iki sistemden özellik taşıyan "yarı başkanlık rejimidir.

2007 yılında 5678 sayılı kanunda yapılan değişiklikle TBMM görev süresi 5 yıldan 4 yıla indirilmiştir. Toplantı ve karar yeter sayısını düzenleyen 96.maddeyi

değiştirmiş TBMM'nin seçim dâhil her türlü toplantısını üye tamsayısının üçte biri ile (184) yapmasını düzenleme altına almıştır. Bilindiği üzere 11.cumhurbaşkanının seçimi toplantı yetersayısının 367 (üye tamsayısının üçte ikisi) olması gerektiği yönünde Anayasa Mahkemesi kararı sonucunda yapılamamıştır. 22 Temmuz 2007 tarihli genel seçimler sonrası oluşacak TBMM'nin yeniden cumhurbaşkanı seçeceği; seçemediği takdirde ise Anayasa değişikliğini öngören kanunda, 11.cumhurbaşkanının halkoyuyla seçilmesine ilişkin hükümlere yer verildi, kanunun 6.maddesi anayasaya geçici maddeler eklemek suretiyle 11.cumhurbaşkanının halkoyuyla seçilmesini öngörmüştür. Oysa yukarıda ifade edildiği üzere 11.cumhurbaşkanının her hal ve şartta yenilenmiş TBMM tarafından seçilecek, seçilemediği takdirde ise seçimler yenilenecekti. Bu bilinen bir husus olmasına rağmen böylesine bir düzen öngörülmüştür.

A) Mevcut Cumhurbaşkanının Durumu: Yeni anayasa düzenlemesine göre cumhurbaşkanı, halk tarafından seçilir. Görev süresi 5 yıldır. Bir kimse en fazla iki kez cumhurbaşkanı seçilebilir. Cumhurbaşkanının halkoyuyla seçilmesi, parlamenter rejimi başkanlık rejimine yakıştıran bir statü değişikliği olarak ortaya çıkmıştır. Bu sistem içinde cumhurbaşkanı, siyasi bir güç ile yetkilerini kullanmakta, yürütme içinde etkin bir rol oynamaktadır. Bu durumda 1982 anayasası, cumhurbaşkanının halkoyuyla seçilmesini, siyasi bakımdan güçlü olmasını ve bu esaslar dâhilinde yürütme içinde yetkilerini kullanmasını düzenleme altına almıştır.

B) Mevcut Parlamantonun Durumu: Anayasanın 77. Maddesi seçimlerin 4 yılda bir yapılmasını öngörmüştür.

C) Hükümet Modelinin Değişimi: Daha önceki ifadelerde de belirtildiği gibi cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile parlamenter rejimden yarı başkanlık sistemine geçilmiştir. Parlamenter sistemde yürütme iki başlıdır. Yani devlet başkanı siyasi bakımdan sorumsuz, başbakan başkanlığındaki hükümet parlamento karşısında siyasi sorumludur. Devletin sürekliliğini temsil eden devlet başkanı, iktidarın kullanımına katılamaz veya başbakanın atanması dışında çok az katılır. Parlamenter rejimlerde devlet başkanı ister parlamento tarafından seçilsin ister veraset yoluyla hanedan tarafından seçilsin siyasi bakımdan sorumsuzdur. Parlamenter rejimlerde siyasal sorumsuzluk prensibi, başkanlık ve yarı başkanlık sistemine göre daha sınırlıdır. Devlet başkanı, işleyen siyasi sistem içinde tarafsız, uzlaştırıcı bir konumdadır. Ancak

2007 anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının parlamentoya karşı siyasi sorumluluğu ortadan kalkmış, kuvvetler yürütmede birleşmiştir. Cumhurbaşkanının siyasi partisinden istifa etmemesi, kendi partisi lehine miting konuşmaları yapması yansız ve tarafsız olmadığını göstermektedir. Oysaki parlamenter hükümetin mantığı açısından devlet başkanı, belli görüşleri savunan etkin siyasi organ değil tam tersine siyasi çekişme ve tartışmaların dışında, devletin sürekliliğini ve milletin birliğini temsil eden tarafsız bir konumda olmalıdır (Sezginer, 2010: 134-149).

4.6.6. 16 Nisan 2017 Tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi Üye Sayısında Yapılan Değişiklik

Anayasa değişikliği teklifinin 2. maddesiyle, Anayasa'nın 75. maddesinin değiştirilmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki sandalye sayısı 550'den 600'e çıkarılmıştır. Böylece artan nüfus ile birlikte daha dengeli ve adaletli temsilin yapılması öngörülmüştür.

4.6.7. 16 Nisan 2017 Tarihli Cumhurbaşkanı Adaylık ve Seçimi İle İlgili Yapılan Değişiklik

Madde 101- Cumhurbaşkanı, 40 yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip, Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir.

Cumhurbaşkanının görev süresi 5 yıldır. Bir kimse en fazla iki defa cumhurbaşkanı seçilebilir.

Madde 105 - Kanun uyarınca, Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasıyla soruşturma açılabilmesi ve Yüce Divan yargılamasının yolunun açılabilmesi, TBMM kararlarıyla (üye tamsayısının salt çoğunluğunun teklifi ve üye tamsayısının üçte ikisinin kabul oyu) mümkün olabilmektedir. Bu yöntem, Cumhurbaşkanı'nın görev süresi tamamlandıktan sonra, bu süre içinde işlediği iddia edilen suçlar bakımından da aynı şekilde uygulanmaya devam edecektir.

Madde 106 – Değiştirilen 11. madde ile cumhurbaşkanının "Seçildikten sonra bir veya birden fazla cumhurbaşkanı yardımcısı atayabileceği, cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde veya

cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde de cumhurbaşkanı yardımcısı cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır." hükmü getirilmiştir.

Bu kabul edilen madde ile göreve kaç kişinin getirilebileceği ve bu kişilerin hangi niteliklere sahip olacakları konusu, tümüyle cumhurbaşkanının iradesine bırakılmış olup; bu kararların denetimi de hiçbir şekilde mümkün bulunmamaktadır. Ayrıca cumhurbaşkanlığı koltuğunun boşalması halinde cumhurbaşkanı yardımcılarının sadece danışman görevi olmayacağı yasama ve yürütme görevlerini de bizzat yöneteceği anlaşılmaktadır.

Madde 119 - Anayasa değişikliğinin 13. maddesiyle olağanüstü hal ilân yetkisi "Cumhurbaşkanı Başkanlığı'ndaki Bakanlar Kurulu'ndan alınarak, Cumhurbaşkanına bırakılmıştır. Böylece kolektif karar almanın yeri yalnızca cumhurbaşkanının kararına bırakılmıştır.

Madde 159 – HSYK'nın ismindeki 'yüksek' ibaresi çıkarılmıştır. Değiştirilmeden önce Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yirmi iki asıl ve on iki yedek üyeden oluşur; üç daire halinde çalışırdı. Değişiklikle beraber Hâkimler ve Savcılar Kurulu üye sayısı on üç, daire sayısı on iki olmuştur.

Madde 161 – Bütçenin hazırlanması ve uygulanması konularında değişiklik yapılmıştır. Bunlardan bazıları:

Bütçe kanununun zamanında yürürlüğe konulmaması durumunda, geçici bütçe kanunu çıkarılır. Geçici bütçe kanununun da çıkarılmaması durumunda, yeni bütçe kanunu kabul edilinceye kadar bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilerek artırılarak uygulanır ([http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/ Anayasa_Degisikligi.aspx](http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx), 2018).

4.6.8. 16 Nisan 2017 Tarihli Milletvekili Seçilme Yeterliliği Konusunda Yapılan Değişiklik

Madde 76 – On sekiz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir. Milletvekili olma şartları ayrıca açıklanmıştır.

Anayasa değişikliği teklifinin 4. maddesiyle, anayasanın 77. maddesinin değiştirilmesi öngörülmekte ve bundan böyle TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçiminin beş yılda bir ve aynı günde yapılması öngörülmektedir.

4.7. ŞEFFAFLIK, HESAP VERİLEBİLİRLİK VE İSTİKRAR BAĞLAMINDA YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ

4.7.1. 2005 Tarihli Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na Üye Seçimine İlişkin Yapılan Değişiklik

21 Haziran 2005 tarihinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na üye seçimine ilişkin 133. maddede değişiklik yapıldı. Kurulun oluşumunda TBMM'de grubu bulunan siyasal partiler etkili olmaktadır. RTÜK'ün sayısı 9 olan tüm üyeleri, TBMM'deki siyasal parti gruplarının üye sayısı oranı göz önünde tutularak ikişer katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti grubuna düşen üye sayısı esas alınarak TBMM Genel Kurulu tarafından seçilecektir (Sabuncu, 2012c: 280-281).

4.7.2. 2005 Tarihli Bütçe Düzenlenmesinde Yapılan 2. Değişiklik

Yapılan değişiklikle yeni bütçe düzenlemesine uyum sağlandı ve Sayıştay'ın denetim kapsamı genişletildi; bütçenin hazırlanması, uygulanması ve kontrolüne ilişkin süreç güçlendirildi. 162. maddede yapılan değişiklikle Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlandı.

4.7.3. 2007 Tarihli TBMM Seçim Sürelerinde Yapılan 2. Değişiklik

TBMM seçimlerinin 4 yılda bir yapılması kararlaştırıldı. Meclis, süre dolmadan seçimlerin yenilenmesine karar verebilecekti. 2007 yılı öncesinde seçimlerin 5 yılda bir yapılması hükmüne karşın hiçbir meclis görev süresini tamamlayamamıştır. 1987, 1991, 1995, 1999 ve 2002 seçimleri, TBMM'nin "seçimlerin yenilenmesi" kararına bağlı olarak hep erken seçim niteliğinde olmuştur. Bu duruma göre seçimlerin 4 yıla indirilmesi makul bir durumdur. TBMM, savaş sebebiyle seçimlerin yapılmasına imkân görmezse seçimlerin 1 yıl geriye bırakılmasına karar verebilecektir. Eğer kötü koşullar ortadan kalkmazsa erteleme işlemi tekrar yapılabilir (Sabuncu, 2012d: 178-179).

2007 yılından önce Meclis, üye tamsayısının üçte biri ile toplanacak ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar alacaktı. 2007 yılında cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan tartışmalar nedeniyle 96.maddede yapılan değişiklikle TBMM'nin, yapacağı seçimler dâhil bütün işlerinde, üye tamsayısının üçte biri ile toplanması (184) kararlaştırıldı. Kural olarak bu sayının tüm görüşme süresince korunması gerekir. Ayrıca Anayasa'da başka bir hüküm yoksa meclisin toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar vermesi, ancak karar yeter sayısının hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından (139) az olamayacağı hükmü getirildi. Yani TBMM'nin bir karar alabilmesi için gerekli olan en düşük oy sayısı 139'dur. Toplantıya katılıp çekimser oy kullanan, hiç oy kullanmayan ya da boş oy kullananlar da karar yeter sayısı hesabında dikkate alınır.

Cumhurbaşkanının 5+5 sistemiyle ve halkoyuyla seçilmesi kararlaştırıldı; Cumhurbaşkanı seçiminin nasıl yapılacağı da belirtildi.

Bu düzenlemeler halkoylamasında tümüyle oylanmıştır.

4.7.4. 2008 Tarihli Kamu Hizmetlerinden Yararlanmada Kanun Önünde Eşitlik İlkesinin Uygulanması Yönünde Yapılan Değişiklik

9 Şubat 2008 tarihinde Anayasa'nın 10. maddesinde yapılan değişiklikle, "devlet organları ve idare makamları, bütün işlemlerinde olduğu gibi her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır" hükmü getirildi.

4.7.5. 16 Nisan 2017 Tarihli Yargı Yetkisi Konusunda Yapılan Değişiklik

Anayasa değişikliği teklifinin 1. maddesinde yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmektedir.

Anayasa metnine böyle bir ekleme yapılmasının yararlı olacağı söylenebilir. Ancak yargı bağımsızlığı ile yargısal tarafsızlık hedeflerine yalnızca anayasaya konulan bu gibi maddelerle ulaşılamayacağı açıktır. Bu düzenlemeler, anayasanın "sözü" ile sınırlı kalan, anayasanın dönüşen "ruhu" karşısında sembolik olmaktan öte bir anlam taşımayan bir değişiklik olmasına yol açabilecektir.

4.7.6. 16 Nisan 2017 Tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Görev ve Sorumluluklarında Yapılan Değişiklik

Madde 87 – TBMM'nin görev ve yetkileri tanımlanmıştır. Anayasa değişikliği teklifinin 6. maddesiyle anayasanın 87. maddesi değiştirilmiş Bakanlar Kurulunu ve Bakanları denetlemek görev ve yetkisinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri arasından çıkartılmıştır. Böylece yasamak organının yürütme organı üzerinde anayasal araçlar yoluyla herhangi bir siyasi denetim yapamayacağı anlaşılabilir. Bu madde ile cumhurbaşkanı bakanları TBMM onayı olmadan tek başına atayabilecektir.

4.7.7. 16 Nisan 2017 Tarihli Kanunların Cumhurbaşkanlığınca Yayımlanması Konusunda Yapılan Değişiklik

MADDE 98- Türkiye Büyük Millet Meclisi; meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bilgi edinme ve denetim yolları" olan kenar başlığı anayasa metninden çıkartılmıştır. Bu değişiklikle, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bilgi edinme ve denetim yolları" ibaresinin anayasadan çıkartılması ve yerine bir öneri konulamamış olması neticesinde, söz konusu madde başlıksız kalmıştır.

SONUÇ

Demokrasi, toplumsal ve ekonomik durumu ne olursa olsun tüm yurttaşların eşit sayıldığı yönetim biçimidir. 1982 Anayasasında belirtildiği üzere Türkiye Cumhuriyeti laik, sosyal, demokratik bir hukuk devletidir. Bir yönetim biçimini demokratik olarak niteleyebilmek için onun serbest ve düzenli seçimler ile yapılması, siyasal çoğunluğun sağlanması, çoğunluğun yönetim hakkının korunması, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması gibi bazı asgari koşulları sağlaması gerekir. Demokratik iktidar, kaynağını bir kişinin iradesinden değil, ulusun ya da halkın iradesinden alan kurucu iktidardır. Bu yöntem halkın iradesini yansıtır. Demokratik ülkelerde kararlar tepeden inme bir şekilde değil halkın isteği doğrultusunda, tabandan gelerek yapılır. Demokrasinin önemli özelliği olan şeffaflık ilkesine göre halkın yönetime katımı sadece oy kullanmak ile sınırlı olmamalı yönetenlerin verdikleri vaatleri ne derece yerine getirdikleri, yönetimde aldıkları kararlar sorgulanmalı, yönetenler hesap verebilmelidir. Demokrasinin geçerli olduğu ülkelerde insan hakları, anayasa ve kanunlarla korunmakta ve denetimi de bağımsız mahkemeler tarafından yapılmaktadır. Türkiye, Avrupa Birliği müktesebatına uyum çalışmaları için 7 tane uyum paketi hazırlamış, bu uyum paketiyle düşünce ve kanaat hürriyetinin sınırları genişletilmiş "Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz" hükmü anayasadan çıkartılmış, böylece özgürlükler ile ilgili güvencelerin güçlendirilmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır. Türkiye, Avrupa Birliği üyelik müzakerelerine başlamanın ön şartı olan için Kopenhag Kriterleri'nin karşılanması için taahhüt ettiği yasal reformları gerçekleştirmek için anayasa değişiklikleri yapmış, ifade özgürlüğü, fırsat eşitliği gibi demokratik kararları daha fazla dikkate almıştır.

1982 Anayasası, hazırlandığı dönemden günümüze kadar 19 değişiklik yaşamıştır. Hazırlandığı dönemle karşılaştırıldığında değiştirilen maddeler insan hakları, eşitlik ve demokrasiye daha fazla katkı sağlamıştır. Ancak kuvvetler içinde en çok güçlenen organ yürütme organı olmuştur. Yargı organına yürütmenin başı olan cumhurbaşkanının daha fazla üye seçmesi, Adalet Bakanı'nın aynı zamanda YSK'nın başkanı olması yargıyı siyasallaştırmakta, bu da yargının bağımsız ve tarafsızlığına gölge düşürmektedir. Son zamanlarda gündemi meşgul eden en önemli konulardan olan başkanlık sistemi resmi olmasa da fiilen ülkemizde uygulanmaktadır. Son yıllarda Dünya'da Türkiye antidemokratik, totaliter ve baskıcı bir ülke olarak gözükmektedir.

2001 yılında AB Müktesebatına uyum çerçevesi kapsamında kapsamlı değişiklikler yapılmış, müzakereler sürdürülmüştür. Ancak günümüz itibariyle Avrupa Birliği ile olan ilişkilerimiz resmi olmasa da fiilen askıya alınmıştır.

1982 Anayasasında yapılan değişikliklerden tek meclisli sisteme dönüşte yasa yapma süreci kısaltılmış, TBMM’de grup kurma sayısı arttırılmış, toplantı yetersayısı düşürülmüştür. Bu gibi önlemler parlamentonun yürütme kanadını güçlendirme çalışmalarıdır. Devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, devlet başkanının seçilebilmek için seçim kampanyası yürütmek, vaat vermek gibi tarafsızlığını yitirecek durum içinde bulunması demokrasinin giderek yok oluşunu gözler önüne serecektir.

Bu anlayışla ülkemizde insan haklarının çağdaş, evrensel ölçüler çerçevesinde korunması ve geliştirilmesi, insan haklarıyla bağdaşmayan uygulamalara yer verilmemesi gerekmektedir.

Türkiye Kanun-i Esasi’den bugüne uzanan 150 yıllık çizgide çok sık anayasa değiştirmiştir. 1982 Anayasasında 1995 yılında yapılan değişiklikler temel hak ve özgürlükler konusunda kısmen iyileştirme getirmiş, 2010 anayasa değişikliği referandumu ile Türkiye’de anayasada yapılan birtakım değişiklikler 12 Eylül 2010 tarihinde halk oylamasına sunulmuştur. 26 maddelik bir değişikliği içeren paket, TBMM tarafından kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından referanduma sunulup referandum sonucunda %57.88 evet ve %42.12 hayır oyu çıkararak anayasa değişiklikleri kabul edilmiştir.

Türkiye, hedeflediği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için katılımcı ve özgürlükçü bir anayasa hazırlamalıdır. Yeni anayasa güçlü bir toplumsal dayanağa sahip, başta Avrupa Birliği kriterleri olmak üzere uluslararası normlara uygun, bireyin hak ve özgürlüklerini önceleyen, çoğulcu ve katılımcı demokrasiyi esas alan demokratik hukuk devleti anlayışını yansıtan, kısa, açık ve anlaşılır şekilde olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, E. *Hukuki ve Sosyo-Politik Açısından Türk Anayasa Düzeni Ders Notları*.
- Atar, Y. (2000). *Demokrasilerde Anayasa Yapımı*. Konya: Mimoza Yayınları.
- Büyük Ansiklopedi*, (1990). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Dahl, A.R. (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*. Ankara: Yetkin Basımevi.
- Dahl, A.R. (2001). *Demokrasi Üstüne*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Disk, (2009). *Özgürlükçü-Eşitlikçi, Demokratik ve Sosyal Bir Anayasa İçin Temel İlkeler*. Ankara: Disk Yayınları.
- Erdoğan, M. (2012), *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, S. *Türk Siyasal Hayatı II. Ders Notları*. Kütahya.
- Ergin, K. (2006). *Kopenhag Kriterleri Bağlamında Türkiye-AB İlişkileri*, Afyonkarahisar.
- Ergül, O. (2007). *Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Eroğlu, M. (2010). John Locke'un Devlet Teorisi. *Akademik Bakış Dergisi*, Kırğızistan.
- Esen S. Yücel, B. (2014), *Türk Anayasa Hukuku*. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayını.
- Gençkaya, Ö. F. (2000). Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği, Bağışlar ve Seçim Giderlerinin Sınıflandırılması. *Siyasi Partilerde Reform*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Gözler, K. (2001). *Anayasa Değişikliği Gerekli Mi? 1982 Anayasası İçin Bir Savunma*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gözler, K. (2015). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Göztepe, E. Çelebi A. (2012). *Demokratik Anayasa*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gözübüyük, Ş. (2003). *Anayasa Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Hakyemez, Y.Ş. (2000). *Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Has, V. (2009). *Anayasa'yı Değiştirme Süreci*, Ankara: Adalet Yayınevi.

- Heywood, A. (2015). *Siyasetin Temel Kavramları*, Adres Yayınları, 2.Baskı, Ankara.
- Kaboğlu, İ.Ö. (2011). *Anayasa Hukuku Dersleri*. İstanbul: Legal Kitabevi.
- Kocaoğlu, M. (1998). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
- Özbudun, E. (2009). *Türkiye'nin Anayasa Krizi*. Ankara: Liberte Yayınları
- Sabuncu, Y. (2007). *Anayasaya Giriş*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Sabuncu, Y. (2012). *Anayasaya Giriş*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Salihpaşaoğlu, Y. (2014). *Çoğulcu ve Şeffaf Bir HSYK İçin Anayasa Önerisi*. Ankara: Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi.
- San, C. (1981). *Anayasa Değişiklikleri ve Anayasa Gelişmeleri*, Ankara: İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları.
- Sezginer, M. (2010). *Günümüz Demokrasilerinde Kuvvetler İlişkisi ve 1982 Anayasası'nda Sorunlar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Soysal, M. (1969). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tanilli, S. (1981). *Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş*. İstanbul: Say Kitap Pazarlama.
- Tanör, B. (2013). *Anayasal Gelişme Tezleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Teziç, E. (2014). *Anayasa Hukuk*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- T. Otomobil İş Sendikası, (1991). *Demokratik Anayasa ve Demokratik Çalışma Yaşamı*. İstanbul: Çiftay Matbaası.
- Üçışık, H. F. (2011). *Anayasa Hukukunda Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yayla, A. (2016). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Adres Yayınları.

Elektronik Kaynaklar:

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/131754/82_Anayasasi_nda_yapilan_degisiklikler.html (14.12.2018).

<http://yanianayasa.tbmm.gov.tr>, (10.10.2018).

<http://www.anayasa.gen.tr> (12.10.2018)

<https://anayasa.tbmm.gov.tr> (01.11.2018)

<https://eogrenme.anadolu.edu.tr> (01.11.2018)

<https://www.egitimmezuat.com> (20.11.2018)

<https://acikerisim.deu.edu.tr> (25.11.2018)

<https://www.adaletbolumu.com> (05.12.2018)

http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx (07.02.2019)

<https://www.atauni.edu.tr> (10.02.2019)

DİZİN

-A-

Adalet, 49, 53, 64, 66
 Anayasa, v, vii, viii, 2, 12, 13, 14, 15,
 16, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 29, 31, 34,
 35, 36, 41, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51,
 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
 66, 67, 68
 Anayasacılık, vii, viii, 1, 2, 13, 19, 21,
 26

-C-

Cumhuriyet, v, vii, xii, 6, 12, 16, 29, 43

-D-

Demokrasi, v, ix, 5, 6, 9, 10, 13, 26, 33,
 43, 64, 66, 67
 Devlet, v, vii, xii, 2, 12, 13, 14, 19, 26,
 31, 37, 43, 46, 58, 65, 66, 67

-E-

Eşitlik, vii, x, 10, 62

-G-

gelenek, 0

-H-

Hukuk devleti, 2, 26, 36

-İ-

İktidar, viii, 17, 20, 21, 23

-K-

Kanun, x, 13, 21, 37, 49, 55, 59, 62, 65
 Katılım, x, 42, 54

-L-

Liberalizm, viii, 18, 19

-O-

Oy, vii, x, 8, 9, 31, 56

-R-

Referandum, vii, 7, 42, 45

-S-

Seçim, vii, x, xii, 1, 6, 8, 10, 51, 54, 56,
 61, 66

-Ş-

Şeffaflık, 45

-T-

TBMM, ix, x, xii, 7, 29, 33, 37, 49, 52,
 54, 55, 56, 57, 61, 62, 63, 65

-Y-

Yargı, vii, x, 10, 26, 36, 42, 50, 62, 64
 Yasa, 26
 Yasama, 13, 16, 20, 26
 Yönetim, vii, 9, 10
 Yürütme, ix, 20, 26, 32, 35

